

KLP gruppe SFCR 2018

Rapport om solvens og finansiell stilling KLP gruppe 2018
(Solvency and Financial Condition Report)

KLP Konsern

Rapport om solvens og finansiell stilling KLP gruppe 2018
Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap
Org. nr. 938 708 606

Sammendrag.....	4
A. Virksomhet og resultater.....	6
A.1 Virksomhet	6
A.2 Forsikringsresultat.....	7
A.3 Investeringsresultat	8
A.4 Resultat fra øvrig virksomhet.....	8
A.5 Andre opplysninger	9
B. System for risikostyring og internkontroll	10
B.1 Generelle opplysninger om systemet for risikostyring og internkontroll.....	10
B.2 Krav til egnethet	13
B.3 Risikostyringssystemet.....	14
B.4 Internkontrollsystem	17
B.5 Internrevisjonsfunksjon.....	18
B.6 Aktuarfunksjon	19
B.7 Utkontraktering.....	20
B.8 Andre opplysninger	20
C. Risikoprofil.....	21
C.1 Forsikringsrisiko	21
C.2 Markedsrisiko	23
C.3 Kredittrisiko	25
C.4 Likviditetsrisiko	26
C.5 Operasjonell risiko.....	26
C.6 Andre vesentlige risikoer	27
C.7 Andre opplysninger	27
D. Verdsettelse for solvensformål.....	28
D.1 Eiendeler	28
D.2 Forsikringstekniske avsetninger	32
D.3 Andre forpliktelser	39
D.4 Alternative verdsettingsmetoder	41
D.5 Andre opplysninger	41
E. Kapitalforvaltning	42
E.1 Ansvarlig kapital	42
E.2 Solvenskapitalkrav og minstebeløp for gruppens solvenskapitalkrav.....	46
E.3 Bruk av den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko ved beregning av solvenskapitalkravet.....	47
E.4 Forskjeller mellom standardformelen og benyttede interne modeller	47
E.5 Manglende oppfyllelse av solvenskapitalkravet	47
E.6 Andre opplysninger	47
Godkjenning	48
Templater	49

Sammendrag

Solvens II-regelverket ble innført fra 01.01.2016. Regelverket er det samme i alle land i EU og i EØS-området. Regelverket skal blant annet gi økt beskyttelse for forsikringstakerne. Solvens II stiller krav til offentliggjøring av informasjon, blant annet gjennom denne rapporten. Rapporten skal gi opplysninger om foretakets virksomhet og resultater, systemet for risikostyring og hvordan internkontrollen i foretaket fungerer. Rapporten skal også gi opplysninger om hvilke risikoer foretaket har, hvilke metoder som benyttes for verdsettelse av både eiendeler og forpliktelser samt en oversikt over foretakets sammensetning av solvenskapitalen. Solvenskapitalen skal dekke den risikoen foretaket har påtatt seg ved hjelp av lovbestemt solvenskapitalkrav.

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringselskap (KLP) er et gjensidig forsikringselskap og morselskap i KLP konsernet. Foretakets hovedprodukt er offentlig tjenestepensjon. Foretaket eies av kundene som er norske kommuner, fylkeskommuner, helseforetak og bedrifter med offentlig tilknytning. I konsernet inngår datterselskaper innen bank, skadeforsikring, fondsforvaltning og eiendomsforvaltning. Tallene i denne rapporten er basert på KLP, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS, de selskapene i KLP-konsernet som er rapporteringspliktige under Solvens II. Videre benyttes begrepet gruppen for disse selskapene.

Samlede finansinntekter for gruppen utgjorde 8,8 milliarder kroner i 2018 (32,8 milliarder kroner i 2017) hvorav 8,5 milliarder kroner var inntekter fra morselskapets kundeportefølje hvor inntektene i sin helhet tilfaller kundene.

For 2018 var risikoresultatet for KLP og KLP Bedriftspensjon AS samlet 960 millioner kroner. Tilsvarende tall i 2017 var 898 millioner kroner. Risikoresultatet fremkommer som følger av at dødelighet og uførhet i perioden avviker fra det som er forutsatt i premietariffen.

Systemet for risikostyring og internkontroll, slik det er organisert og operasjonalisert, anses hensiktsmessig for KLPs virksomhet. Foretakets vedtekter og gjeldende lovgivning legger til rette for en hensiktsmessig eierstyring og selskapsledelse, og gir en klar rolledeling mellom styrende organer og daglig ledelse. Foretakets øverste myndighet er generalforsamlingen. I tillegg har foretaket en foretaksforsamling som velger foretakets styre.

Risikostyringssystemet i KLP er tilpasset Solvens II og organisert etter prinsippet om de tre forsvarslinjer. Foretakets styre har, i tillegg til lovpålagt godgjørelseskomite og revisjonsutvalg opprettet et eget risikoutvalg.

Styret har fastsatt en retningslinje for risikostyring og interkontroll samt en rekke andre retningslinjer for å sikre god risikostyring og etterlevelse av lover og regler. Retningslinjene omfatter datterselskaper der det er naturlig. Det er også fastsatt krav til styrets samlede kompetanse i tillegg til kravene til egnethet og skikkethet som også gjelder ledende ansatte og nøkkelfunksjoner i foretaket.

Utviklingen i foretakets risiko og solvenssituasjon følges opp gjennom omfattende rapportering til styret og konsernledelsen. Dette inkluderer rapportering fra alle de tre forsvarslinjene.

Konsernets vesentligste risikoer er forsikringsrisiko, markedsrisiko og kredittrisiko.

Forsikringsrisiko domineres av opplevelsrisiko i morselskapet, det vil si risikoen for at personer som har rett til pensjonsutbetalinger fra KLP lever lenger enn forventet, og derfor krever større utbetalinger enn forventet. I tillegg er risikoen for at flere blir tidlig uføre, en betydelig forsikringsrisiko. Risikoen for at kunder flytter fra KLP er ikke en risiko for foretakets

soliditet. Solvenskapital og solvenskapitalkrav relatert til dette, inngår allikevel i beregningene av gruppens kapitaldekning under Solvens II.

Om lag to tredjedeler av kundenes midler investeres i rentebærende papirer. Det resterende er investert i aksjer og eiendom. Markedsrisikoen domineres av aksje- og eiendomsrisiko, samt rente og kredittrisiko. Foretaket har betydelige buffere som muliggjør en slik allokering. Risikoprofilen endres dynamisk ved at en handlingsregel tilpasser andelen risikable investeringer til det buffernivået foretaket har. Datterselskapene bidrar i mindre grad til den overordnede risikoprofilen med unntak av KLP Eiendom AS som forvalter morselskapets eiendomsinvesteringer.

Under Solvens II verdsettes alle eiendeler og forpliktelser til markedsverdi. Det er to hovedforskjeller i verdsettelsen av eiendeler og forpliktelser under Solvens II og i finansregnskapet. Den ene er verdsettelsen av forsikringsforpliktelsene. I Solvens II-regnskapet hensyntas virkelig rentenivå, mens i finansregnskapet benyttes garantert rente til verdsettelsen. Den andre hovedforskjellen er at obligasjoner og utlån som i finansregnskapet føres til amortisert kost, føres til virkelig verdi i Solvens II-regnskapet. Andre ulikheter skyldes ulik behandling av immaterielle eiendeler og utsatt skatt.

Solvens II-regelverket stiller krav til hvor stor solvenskapitalen må være gjennom solvenskapitalkravet. KLP og KLP Bedriftspensjon AS benytter en overgangsregel for forsikringstekniske avsetninger til Solvens II-regelverket. Ved bruk av denne overgangsregelen, har gruppen en solvenskapitaldekning på 286 prosent per 31.12.2018. Selv uten bruk av denne overgangsregelen har gruppen en solvenskapitaldekning på 241 prosent som er godt over eget mål om minst 150 prosent solvenskapitaldekning.

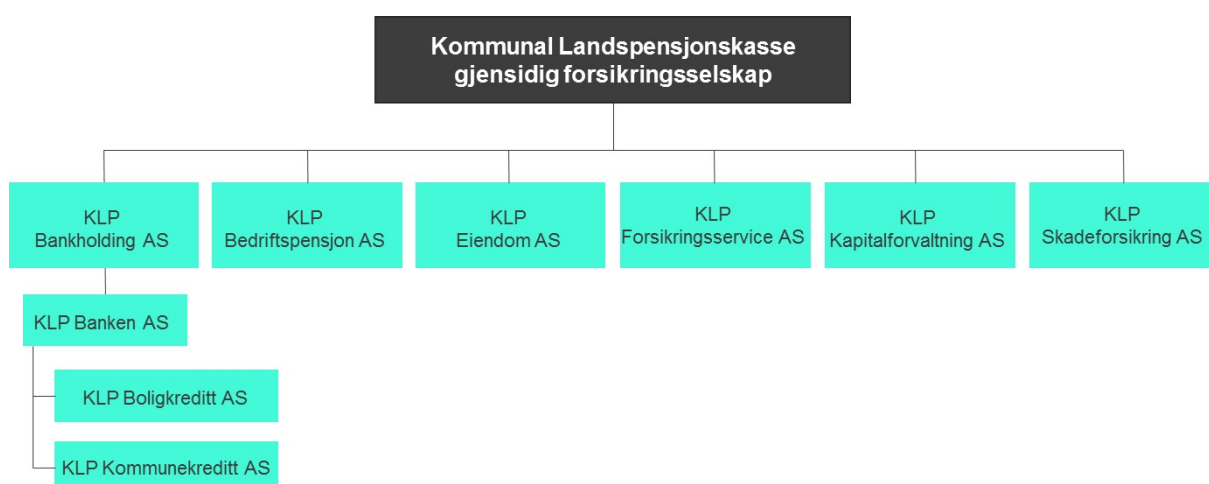
Rapporten er utarbeidet for gruppen. En tilsvarende rapport er utarbeidet for KLP som livselskap, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS.

A. Virksomhet og resultater

A.1 Virksomhet

- a) Foretakets navn er Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap. Foretakets adresse er: Dronning Eufemias gate 10, postboks 400 Sentrum, 0103 Oslo
- b) Finanstilsynet har det finansielle tilsynet med foretaket. Finanstilsynets adresse er: Revierstredet 3, postboks 1187 Sentrum, 0151 Oslo
- c) Foretakets eksterne revisor er PwC, Dronning Eufemias gate 8. Kontaktperson er Erik Andersen, erik.andersen@pwc.com.
- d) Det er kundene med offentlig tjenstepensjon i KLP som eier foretaket. Disse utgjøres av norske kommuner og fylkeskommuner, de regionale helseforetakene (RHF) med deres datterselskaper helseforetakene (HF) samt bedrifter med offentlig tilknytning
- e) Kommunal Landspensjonskasse (KLP) er morselskap i KLP konsernet. KLPs heleide datterselskaper er organisert som aksjeselskaper. Følgende heleide datterselskaper inngår i konsernet:
  - KLP Bankholding AS med datterselskapet:
    - KLP Banken AS med datterselskapene:
      - KLP Boligkreditt AS
      - KLP Kommunekreditt AS
  - KLP Bedriftspensjon AS
  - KLP Eiendom AS
  - KLP Forsikringsservice AS
  - KLP Kapitalforvaltning AS
  - KLP Skadeforsikring AS

Figur 1: Selskapsstruktur

I tillegg er verdipapirfondinvesteringer hvor KLP-konsernet har kontroll over investeringene slik at konsolideringsplikt inntreffer etter reglene i IFRS, konsolidert inn. Minoritetens andel er klassifisert som gjeld.

Konsolidering

I solvensbalansen er gruppens livs- og skadeforsikringsvirksomhet gjennom morselskapet KLP og datterselskapene KLP Skadeforsikring AS og KLP Bedriftspensjon AS fullkonsolidert.

Øvrige virksomhetsområder inngår som aksjeinvestering i konsernbalansen, der disse er vurdert etter egenkapitalmetoden. Det betyr at inntjeningen fra disse virksomhetene inngår i konsernets resultat og verdien på aksjeinvesteringen. Eventuelle utdelinger fra disse virksomhetene reduserer aksjeverdien. Disse aksjene behandles som strategiske aksjer i beregning av solvenskapitalkrav. Ansvarlig kapital fra bank- og kapitalforvaltningsselskapene inngår som ansvarlig kapital i konsernet. Samtidig tas kapitalkravene fra disse virksomhetene også inn i konsernets kapitalkrav.

I den regnskapsmessige konsernbalansen er alle virksomhetene fullkonsolidert.

- f) Konsernets hovedprodukt er offentlig tjenestepensjon. Konsernet er også en stor leverandør av innskuddspensjon, skadeforsikringer, banktjenester og fondsprodukter. Eiendomsselskapet KLP Eiendom AS er Nordens tredje største eiendomsforvalter. Med unntak av eiendomsvirksomheten, der en del eiendom er utenfor landets grenser, har KLP utelukkende virksomhet i Norge.
- g) Det er ikke noe å rapportere vedrørende virksomhet eller hendelser som har inntruffet i rapporteringsperioden, og som har hatt en vesentlig innvirkning på konsernet.

A.2 Forsikringsresultat

Resultatene i tabell 1 samsvarer med summen av kundeandel og forsikringsgivers andel av risikoresultatet for KLP og KLP Bedriftspensjon AS. Risikoresultatet består av premier foretaket tar for å dekke forsikringsrisikoer med fradrag av faktiske kostnader til reserveavsetninger og utbetalinger for forsikringshendelser. Resultat fremkommer som følge av at dødelighet og uførhet i perioden avviker fra det som er forutsatt i premietariffen.

Resultat av teknisk regnskap fra skadeforsikring for 2018 var på -55 millioner kroner. Resultatet var på -74 millioner for 2017. Endringen fra 2017 til 2018 skyldes i hovedsak høyere avviklingsgevinster fra tidligere skadeåranger.

KLP og KLP Bedriftspensjon AS sitt samlede risikoresultat for 2018 utgjør 960 millioner kroner mot 898 millioner kroner i 2017. Risikoresultatet består av resultat for opplevelse (de forsikrede blir eldre enn forventet, utbetalingene varer lengre enn antatt), død (de etterlatte lever lenger enn forventet, utbetalingene varer lengre enn antatt) og uførhet (det blir flere uføre enn forventet, utbetaling til uførepensjon blir høyere enn antatt). Risikoresultate domineres av offentlig tjenestepensjon som er en ytelsesordning. Dette er vist i tabell 1 under.

Tabell 1: Risikoresultat i KLP og KLP Bedriftspensjon AS. Tall i millioner kroner.

Forsikringsresultat	2018	2017
KLP		
Ytelsespensjon:	959.7	898.8
KLP Bedriftspensjon AS:		
Ytelsespensjon og fripoliser	3.3	3.4
Risikopensjon	0.1	-4.0
Samlet	963.1	898.3

Overskudd på risikoresultatet skal årlig fordeles mellom de enkelte kontrakter i hver gruppe etter forholdet mellom de risikopremier som er betalt for den enkelte kontrakt. Inntil halvparten av årets samlede overskudd på forsikringsresultatet kan avsettes til risikoutjevningfondet. Minimum halvparten av forsikringsresultatet tilfaller kundene.

For å administrere pensjonsordningene, krever foretaket inn kostnadselement i premiene. Dette elementet inngår i foretakets administrasjonsresultat som omhandles i kapittel A.5

A.3 Investeringsresultat

Gruppens finansielle eiendeler forvaltes i ulike porteføljer. Finansielle eiendeler som tilsvarer forsikringsforpliktelsene i livsforsikring forvaltes i porteføljer der avkastningen i all hovedsak tilfaller kundene. Kundeporteføljene er splittet i porteføljer der foretaket har garantert kundene en avkastning, og en ren investeringsvalgsportefølje (innskuddspensjon) der foretaket ikke har garantert kundene noen avkastning. Forvaltning av øvrige finansielle eiendeler er inndelt i ulike porteføljer hvor avkastningen i sin helhet tilfaller foretaket.

Tabell 2: Inntekter fra investeringer i offentlig og privat tjenestepensjon i gruppen. Tall i tusen kroner.

Porteføljer	2018	2017
Offentlig tjenestepensjon	8 506	32 157
Privat tjenestepensjon	-90	342
Samlet	8 416	32 499

Kostnadene knyttet til forvaltning av kundeporteføljen var 195 millioner kroner per 31.12.2018. For alle produkter belastes premieelement som skal dekke foretakets kostnader forbundet med å forvalte kapitalen. Disse elementene inngår i foretakets administrasjonsresultat. I offentlig tjenestepensjon tar foretaket i tillegg en rentegarantipremie som betaling for rentegarantien. Privat ytelsespensjon er splittet i aktive ordninger der selskapet krever inn rentegarantipremie, og fripoliser der selskapet kan ta inntil 20 prosent av avkastningsresultatet. Disse elementene er omtalt under kapittel A.5 under tabell 3, Resultatelementer i selskapsporteføljen.

Nærmere detaljer om investeringsresultatene gis i SFCR-rapportene for henholdsvis KLP, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS.

A.3.1 Investeringsresultat som tilfaller konsernet

Gruppens øvrige verdipapirporteføljer utgjorde totalt 38,5 milliarder kroner per 31.12.2018. Finansinntektene fra investeringer i disse porteføljene utgjorde 1,8 milliarder kroner i 2018 mot 1,5 milliarder i 2017. Kostnader knyttet til forvaltning av porteføljene var på 14 millioner kroner i 2018. Avkastning på porteføljene og kostnader ved å forvalte denne, inngår i totalresultat til gruppen.

Nærmere detaljer gis i SFCR-rapportene for henholdsvis KLP, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS.

A.4 Resultat fra øvrig virksomhet

Alle vesentlige inntekter og utgifter er inkludert i det foregående.

A.5 Andre opplysninger

I kapitlene over er forsikringsresultat (risikoresultat) og investeringsresultat for KLP og KLP Bedriftspensjon AS beskrevet, samt forsikringsresultat for egen regning for KLP Skadeforsikring AS. For KLP og KLP Bedriftspensjon AS vil et positivt risikoresultat og et positivt investeringsresultat i kundeporteføljen tilfalle kundene. Tilsvarende negative resultat blir belastet foretakets egenkapital. Rentegarantipremie og administrasjonsresultatet inngår i foretakets årlige resultat sammen med avkastningen i selskapsporteføljen. KLP er et gjensidig eiet foretak. De nevnte størrelsene bidrar til at veksten i egenkapitalen følger veksten i pensjonsforpliktelsene. Tabellene under viser størrelsen på rentegarantipremien og administrasjonsresultatet for 2018 og 2017 i KLP og KLP Bedriftspensjon AS. Nødvendig vekst i egenkapitalen utover dette sikres ved at det i tillegg kalles inn et årlig egenkapitaltilskudd fra eierene.

Tabell 3: Resultatelementer i selskapsporteføljen for KLP. Tall i millioner kroner.

Resultatelementer	31.12.2018	31.12.2017
Rentegarantipremie	758	703
Administrasjonsresultat	137	140
Sum	895	843

Tabell 4: Resultatelementer i selskapsporteføljen for KLP Bedriftspensjon AS. Tall i millioner kroner.

Resultatelementer	31.12.2018	31.12.2017
Rentegarantipremie	3.5	2.2
Fortjenestemargin risiko	3.6	3.2
Administrasjonsresultat	-38.9	-38.8
Sum	-31.8	-33.4

B. System for risikostyring og internkontroll

Beskrivelsen i dette kapittelet dekker KLP både som selskap og som konsern. Kapittelet er identisk med tilsvarende kapittel i KLPs SFCR.

Systemet for risikostyring og internkontroll, slik det er organisert og operasjonalisert, anses hensiktsmessig for KLPs virksomhet i forhold til arten, omfanget og kompleksiteten av risikoene.

B.1 Generelle opplysninger om systemet for risikostyring og internkontroll

B.1.1 Struktur i KLPs administrasjons-, ledelses og kontrollorgen

Foretakets vedtekter og gjeldende lovgivning legger til rette for en hensiktsmessig eierstyring og selskapsledelse, og gir en klar rolledeling mellom styrende organer og daglig ledelse.

Generalforsamlingen

KLP har en bred eierstruktur. Medlemmer av generalforsamlingen utpekes gjennom valgmøter i de relevante valgkretsene, hvor alle eiere er invitert. Stemmerett beregnes ut fra det enkelte medlems andel av foregående års ordinære premie. I generalforsamlingen har hver enkelt utsending én stemme.

Generalforsamlingen er foretakets øverste myndighet, og består av valgte representanter for foretakets eiere.

Til generalforsamlingen for 2016 og 2017 er det valgt 171 utsendinger fra 23 valgkretser. Fylkeskommunene og kommunene i hvert fylke utgjør 18 av valgkretsene. De fire regionale helseforetakene med datterselskaper, utgjør hver sin valgkrets. Bedriftene utgjør til sammen én krets. I hver valgkrets avholdes det valgmøte som velger utsendinger til generalforsamlingen. Generalforsamlingen skal godkjenne årsregnskapet og årsberetningen for foretaket og konsernet, herunder anvendelse av overskudd eller dekning av underskudd. Videre har generalforsamlingen som oppgave å velge 24 av foretaksforsamlingens 45 medlemmer, samt fastsettelse av godtgjørelse til foretaksforsamlingen.

Foretaksforsamlingen

Foretaksforsamlingen består av 45 medlemmer, hvorav 24 velges av generalforsamlingen. Videre oppnevnes seks representanter av arbeidstakerorganisasjonene i kommunal sektor. 15 representanter velges av og blant de ansatte i konsernet. Foretaksforsamlingen har i hovedsak de samme oppgaver som påligger en bedriftsforsamling etter allmennaksjelovens bestemmelser, å føre tilsyn med styret og konsernsjefens forvaltning av foretaket. Foretaksforsamlingen velger styre og styreleder. De av foretaksforsamlingens medlemmer som er valgt av generalforsamlingen, velger fem styremedlemmer med varamedlem, mens den samlede foretaksforsamling velger styrets leder og nestleder. Foretaksforsamlingen velger en valgkomité med fire medlemmer og et varamedlem.

Styret i KLP (Konsernstyret)

Styret er et kollektivt organ som skal ivareta foretakets og eiernes interesser. Styret skal følge opp konsernets etterlevelse av virksomhetsregelverk og konsesjonskrav. Styret skal sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten, fastsette retningslinjer, planer og budsjetter, holde seg orientert om foretakets økonomiske stilling og plikter, og påse at virksomheten, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll. Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelse og foretakets virksomhet for øvrig. Styret består av åtte medlemmer som velges for to år av gangen, slik at halvparten er på valg hvert år. Fem

styremedlemmer med inntil like mange varamedlemmer, velges av de medlemmene i foretaksforsamlingen som er valgt av generalforsamlingen. To medlemmer med varamedlemmer velges av og blant de ansatte i KLP. Ett medlem med varamedlem oppnevnes av den arbeidstakerorganisasjon eller forhandlingssammenslutning som har flest medlemmer i pensjonsordningene. I tillegg oppnevnes to observatører fra de organisasjonene som er nummer to og tre med hensyn til antall medlemmer. Konsernsjefen er ikke medlem av styret.

Konsernsjefen

Konsernsjefen står for den daglige ledelsen av KLP sin virksomhet og skal følge de retningslinjer og pålegg styret har gitt. Konsernsjefen rapporterer til foretakets styre. Konsernsjefens ansvar og oppgaver er gitt i instruks vedtatt av styret.

Konsernledelsen

Konsernledelsen i KLP består av ti erfarne personer med bred bakgrunn fra norsk næringsliv og offentlig sektor. Konsernledelsen er det øverste ledelsesnivået i KLP, og har ansvaret for den funksjonelle styringen av foretaket.

Konsernledelsen er organisert etter forretningsområder, hvor enhetene Livsforsikring, Bank, Skadeforsikring, Kapitalforvaltning, og Eiendom er representert. I tillegg består konsernledelsen av divisjonslederne med ansvar for Økonomi og Finans, IT, Kommunikasjon og marked samt HR og interne tjenester.

Styrets arbeidsutvalg

Styret har tre arbeidsutvalg, et godtgjørelsesutvalg, et revisjonsutvalg og et risikoutvalg. Utvalgene treffer ikke beslutninger på vegne av styret, men fremlegger sine vurderinger og anbefalinger til styret.

Godtgjørelsesutvalg

Godtgjørelsesutvalget er et saksforberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styrets behandling av kompensasjonsspørsmål. Finanstilsynet ga i 2011 tillatelse til et felles godtgjørelsesutvalg i KLP-konsernet. På bakgrunn av dette fungerer utvalget også for de styrer i KLP-konsernet som etter loven skal ha godtgjørelsesutvalg. Utvalget har blant annet ansvaret for å tilrettelegge for at kravene i lov og forskrift om godtgjørelsesordninger i finansforetak, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond, overholdes for de foretakene i KLP-konsernet som er underlagt dette regelverket.

Revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget er et saksforberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styret. Utvalget er opprettet i samsvar med kravene til et revisjonsutvalg som følger av forsikringsvirksomhetsloven. Utvalget skal bistå i å kvalitetssikre styrets arbeid knyttet til finansiell rapportering, revisjon, risikostyring og internkontroll.

Risikoutvalg

Utvalget fungerer som risikoutvalg for styret i KLP. Risikoutvalgets hovedoppgaver er å bistå styret med å overvåke og styre foretakets samlede risiko, samt vurdere om foretakets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivå og omfang av den samlede virksomheten i konsernet. Utvalget skal videre sikre at foretaket har gode systemer for internkontroll og risikostyring, og at andrelinjefunksjonene fungerer tilfredsstillende. Utvalget skal også påse at det foreligger tilfredsstillende organisering, klar organisasjonsstruktur, hensiktsmessig ansvarsfordeling og arbeidsfordeling mellom utøvende og kontrollerende funksjoner. Risikoutvalget skal bistå styret ved å forberede styrebehandlingen i øvrige saker som angår risikostyring.

Risikostyringskomité

Konsernsjefen har etablert en komité som er hans rådgivende organ i saker som angår foretakets overordnede risiko og solvens. Komitéen behandler samlet risikovilje, strategi for samlet risiko, og risikoeksponering på alle vesentlige risikofaktorer, herunder markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko.

Nøkkelfunksjoner

Risikostyringsfunksjonen, compliancefunksjonen, aktuarfunksjonen og internrevisor er nøkkelfunksjonene i KLP. Styret sikrer at disse har nødvendig myndighet, ressurser og uavhengighet gjennom styrevedtatte retningslinjer for hver av funksjonene. Retningslinjene gir leder for hver funksjon rett til å rapportere direkte til styret i saker som angår deres ansvarsområde. Nøkkelfunksjonene utarbeider kvartalsvise og årlige rapporter som behandles av styret.

B.1.2 Eventuelle vesentlige endringer i systemet for risikostyring og internkontroll, som er foretatt i rapporteringsperioden

Det er ikke foretatt vesentlige endringer i systemet for risikostyring og internkontroll i løpet av rapporteringsperioden.

B.1.3 Godtgjøringspolitikk

Prinsipper

Styret har tidligere vedtatt overordnede belønningsprinsipper i KLP og utfyllende retningslinjer for KLP Kapitalforvaltning AS. Godtgjøringsregelverket ble senest behandlet og revidert i styremøtet til KLP 07.12.2018.

I henhold til forskrift om godtgjøringsordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond, har styret i KLP fastsatt og sørget for at foretaket til enhver tid har, og praktiserer, retningslinje og rammer for en godtgjøringsordning som gjelder hele foretaket inkludert datterselskaper.

KLP-konsernet skal ha konkurransedyktige lønns- og ansettelsesbetingelser sammenliknet med tilsvarende foretak, uten å være lønnsledende. Godtgjøringsordningen er utformet slik at den er kostnadseffektiv for konsernet.

Konsernets godtgjøringsordninger skal være åpne og prestasjonsbaserte, slik at de i så stor grad som mulig oppleves som rettferdige og forutsigbare. Det skal være samsvar mellom avtalte krav til prestasjon og den godtgjørelse som gis.

Godtgjørelse basert på resultater

Det gis ikke individuelle eller kollektive godtgjørelser (bonus) til de ansatte ut fra KLPs resultater. I KLP Kapitalforvaltning AS har porteføljeforvalterne og deres ledere bonusavtaler.

Pensjonsordning

Alle ansatte i KLP er medlemmer av KLPs pensjonsordning.

Frem til 01.05.2013 hadde KLP i tillegg en ordning med "Pensjon for lønn over 12 G¹".

Denne ordningen er endret:

- Personer som ansettes i KLP etter 30.04.2013 omfattes ikke av ordningen.
- Personer som er ansatt før 30.04.2013 og som per i dag har lønn under 12 G, vil ikke bli omfattet av ordningen selv om de på et senere tidspunkt får lønn over 12 G.
- For personer som har en lønn over 12 G per 30.04.2013 gjelder følgende ordning:
"De som har lønn ut over 12 G, har en tilleggsdekning som medfører at også fast lønn

---

¹ Folketrygdens grunnbeløp

ut over 12 G medregnes fullt ut som pensjonsgivende. Denne ordningen gjelder kun for medlemstid opptjent direkte i KLP. Dersom pensjonen beregnes etter deltid opptjent som ansatt i KLP, skal også pensjonsgrunnlaget utover 12 G reduseres tilsvarende”

B.1.4 Transaksjoner med nærstående

KLP har transaksjoner med øvrige foretak i KLP-konsernet samt medlemmer av administrasjons-, ledelses- eller kontrollorganet. Dette er transaksjoner som er en del av de produkter og tjenester som tilbys av KLP eller KLPs datterselskap til sine kunder. Transaksjonene inngås til markedsmessige betingelser og omfatter tjenestepensjon, privat pensjonssparing, skadeforsikring, bankinnskudd, utlån, kapitalforvaltning og fondssparing.

B.2 Krav til egnethet

B.2.1 Foretakets krav til egnethet

Selskapene i KLP-konsernet sikrer at ledere av virksomheten og andre i virksomheten som innehar sentrale funksjoner samt nøkkelfunksjonene, er egnet og skikket for å ivareta sine arbeidsoppgaver og ansvarsområder som fremgår av den enkeltes stillingsbeskrivelse.

Styrene i selskapene i KLP-konsernet har vedtatt, og reviderer årlig en retningslinje for egnet- og skikkethet. Retningslinjen inneholder kvalifikasjonskrav som skal sikre hensiktsmessig mangfold av kvalifikasjoner, kunnskap og relevant erfaring for å sikre at foretaket er ledet og ført tilsyn med på en profesjonell måte.

Styrene i KLP-konsernet skal som en del av kvalifikasjonskravet ha tilstrekkelig innsikt og forståelse til å kunne stille spørsmål til administrasjonens vurderinger, forholde seg kritisk til svarene og til å kunne iverksette nødvendige tiltak. Det samlede styret i KLP bør minst ha kvalifikasjoner innen områdene:

- Forsikrings- og finansmarkedet
- Forretningsmodell og –strategi
- Virksomhetssystemet, herunder forståelse av de risikoer virksomheten er utsatt for og evne til å håndtere disse
- Finansiell og aktuariell analyse
- Regulatoriske rammer og krav
- Samfunnsforståelse
- Kunde- og produktkompetanse.

B.2.2 Foretakets prosess for vurdering av egnethet

Vurdering av egnethet gjøres av lederen for den enkelte stillingsinnehaver. Personer som skal vurderes, må fremlegge utfylt og signert skjema for opplysninger til bruk i fastsatt vurdering fra Finanstilsynet. De aktuelle personene vurderes ved ansettelse/valg, eller ved spesielle situasjoner. Det skal årlig avgis en bekreftelse på at ikke nye forhold har oppstått etter siste vurdering/bekreftelse. Dette er særlig aktuelt i forhold tilandel.

Alle personer i konsernledelsen, nøkkelfunksjoner og styret skal oppfylle krav til skikkethet (andel). For personer som nevnt ovenfor, vurderer KLP følgende forhold:

- Straffbare forhold
- Sanksjoner mot foretak
- Administrative sanksjoner og gebyrer
- Økonomisk situasjon

- Skattemessige forhold
- Andre forhold

Personer som skal vurderes, må fremlegge kopi av politiattest som ikke er eldre enn tre måneder. Det kan også innhentes informasjon fra de offentlig tilgjengelige registrene Konkursregisteret og Regnskapsregisteret.

Dersom det foreligger overtredelse på noen av de ovennevnte punkter, gjøres en individuell vurdering. Det legges til grunn et forholdsmessighetsprinsipp hvor overtredelsens karakter, overtredelsens alvorlighet, hvorvidt det foreligger en endelig avgjørelse, antallet overtredelser, den aktuelle personens etterfølgende opptreden og tidsaspektet er vesentlige kriterier.

B.3 Risikostyringssystemet

B.3.1 Risikostyringssystemet. Strategier, prosesser og rapporteringsrutiner

Risikostyringssystemet i KLP er implementert gjennom retningslinjer, prosesser/strategier og rapporteringsrutiner. Mandater, samt instruksjoner og stillingsbeskrivelser for de ulike rollene inngår også i systemet.

Retningslinjer

Foretaket har utarbeidet et omfattende sett av retningslinjer, regelverk og instruksjoner som sikrer god risikostyring gjennom hensiktsmessige og grundige prosesser og prosedyrer. Retningslinjene revideres årlig og godkjennes av styret. Konsernsjefen fastsetter videre de nødvendige regelverk for å gjennomføre retningslinjene.

De ulike retningslinjene har ulike virkeområder. Enkelte retningslinjer gjelder hele konsernet, men vedtas likevel i datterselskapenes styre. Andre retningslinjer gjelder så langt de passer, og danner utgangspunkt for datterselskapenes egne retningslinjer. I tillegg vil hvert enkelt datterselskap ha egne retningslinjer for å regulere forhold som er spesifikke for foretakets virksomhet og de lover og regler foretaket er underlagt.

Prosesser/strategier

Den samlede risikoen i foretaket fordeles gjerne i tre hoveddeler, markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko, herunder strategisk risiko og omdømmerisiko.

De viktigste prosessene for å overvåke, håndtere og måle markedsrisiko er kapitalforvaltnings- og risikostyringsstrategi og kapitalplan. Kapitalforvaltnings- og risikostyringsstrategien vedtas i desember for det kommende kalenderåret. Her vedtas mål for samlet risiko, rammer for allokering og utforming av foretakets dynamiske strategi for eksponering mot risikable aktiva (handlingsregelen). Kapitalplanen utarbeides etter gjennomføringen av egenvurderingen av risiko og solvens, og legger langsiktige føringer for foretakets kapitalisering.

Strategi for forsikringsrisiko vedtas årlig. Risikoen er imidlertid langsiktig i sin natur og strategien ligger i stor grad fast over tid. Operasjonell-, strategisk- og omdømmerisiko vurderes på bakgrunn av den årlige prosessen for risikostyring og interkontroll, se kapittel B.4.

Rapportering

Rapportering av risiko i KLP skjer på mange nivåer. I hvert styremøte inkluderer konsernsjefen aktuelle tema i sin orientering. I tillegg er en egen orientering om risikostyring og kapitalforvaltning fast sak på agendaen. Styret mottar også en detaljert månedsrapport om konsernets utvikling.

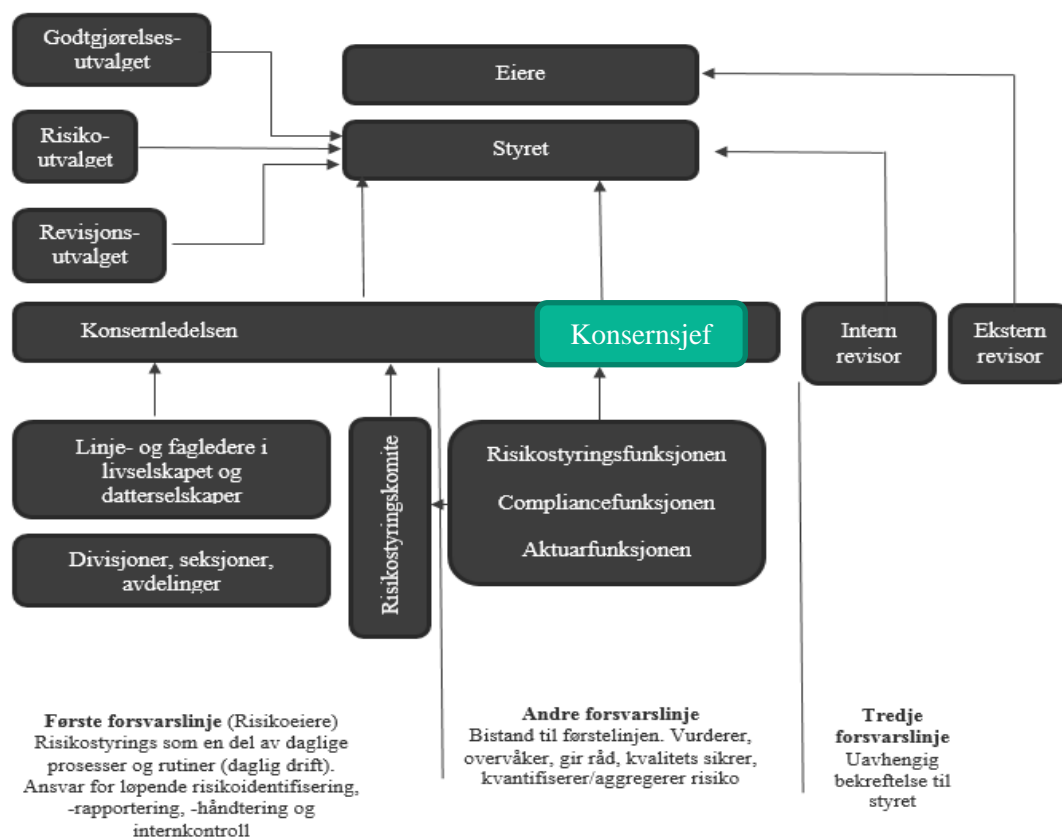
Andrelinjefunksjonene utarbeider kvartalsvise rapporter fra sine områder som styret behandler. I tillegg utarbeider aktuarfunksjonen og compliancefunksjonen hver sin årlige rapport. Risikostyringsfunksjonen legger til rette for egenvurderingen av foretakets risiko og solvens og sammenstiller ORSA²-rapporten.

I risikostyringskomiteen følges utviklingen i handlingsregelen opp i hvert møte.

B.3.2 Organisering av risikostyringssystemet

Risikostyringssystemet i KLP er organisert etter prinsippet om de tre forsvarslinjer. Dette er i tråd med moderne prinsipper for risikostyring og er tilpasset kravene i Solvens II-regelverket. Organiseringen er illustrert i figuren under:

Figur 2: Risikostyringssystemet i KLP

Førstelinjen – Risikostyring og forretningsdrift

Konsernsjefen, alle ledere og ansatte i de operasjonelle enhetene og datterselskapene utgjør førstelinjen. De har det primære ansvaret for god risikostyring gjennom sitt ansvar for å utføre sitt arbeid i tråd med fullmakter, instruksjoner og retningslinjer. Ledere har også plikt til å etablere forsvarlige rutiner og kontrolltiltak innenfor sine områder.

Andrelinjen – Overvåking og kvalitetssikring

Kontrollfunksjonene som utgjør andrelinjen er risikostyringsfunksjonen, compliancefunksjonen og aktuarfunksjonen. For nærmere beskrivelse av compliancefunksjonen og aktuarfunksjonen se henholdsvis kapittel B.4 og B.6.

² Own risk and solvency assesment

Risikostyringsfunksjonen ledes av Chief Risk Officer (CRO) som rapporterer til konsernsjefen. Leder for Aktuarfunksjonen rapporterer til CRO, da denne funksjonen er organisert som en integrert del av risikostyringsfunksjonen. Risikostyringsfunksjonens hovedansvar er overvåking av konsernets overordnede risiko, herunder risikostyringssystemet. Risikostyringsfunksjonen beregner foretakets kapitaldekning og utarbeider kvartalsvise rapporter som behandles av styret. Gjennomføring av egenvurdering av risiko og solvens er en sentral oppgave for risikostyringsfunksjonen, se kapittel B.3.3.

For å sikre aktuarfunksjonens uavhengighet i forhold til CRO, fastsetter konsernsjefen godtgjørelse for lederne av alle de tre funksjonene. Av samme årsak har funksjonene også rett til å rapportere direkte til styret i saker som angår deres ansvarsområder.

Tredjelinjen – Uavhengig bekreftelse

Uavhengig bekreftelse utføres av konsernets egen enhet for internrevisjon samt foretakets eksterntrevisor. Internrevisjonsfunksjonen er nærmere beskrevet i kapittel B.5.

Risikostyringskomiteen

Konsernsjefen har etablert en komité som er hans rådgivende organ i saker som angår foretakets overordnede risiko og solvens. I komiteen deltar konserndirektør Økonomi og Finans og de direktørene som er sentrale i foretakets risikostyring samt aktuarfunksjonen og compliancefunksjonen. Komiteen behandler samlet risikovilje, strategi for samlet risiko, og risikoeksponering på alle vesentlige risikofaktorer, herunder markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko. Komiteen behandler årlig de viktigste forutsetningene som benyttes i beregningen av foretakets kapitaldekning. Komiteen administreres av CRO og støtter CRO i gjennomføringen av foretakets egenvurdering av risiko og solvens.

B.3.3 Egenvurderingen av risiko og solvens

B.3.3.1 Prosess

Proessen for egenvurdering av risiko og solvens (ORSA) er fastsatt av styret i en egen retningslinje. Retningslinjen fastsetter hovedprinsipper for prosessen, krav til gjennomføring, ansvarsfordeling, resultatkrav og dokumentasjon. Prosessen gjennomføres årlig på vårparten og behandles normalt på styremøte i juni.

ORSA-prosessen bygger i stor grad på foretakets andre prosesser og strategier for styring av risiko og soliditet. Utenom markeds- og forsikringsrisiko, gjøres identifikasjon av risiko i prosessen for risikostyring og internkontroll på høsten. I denne prosessen kvantifiseres også de viktigste risikoene. Kvantifiseringen benyttes i beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko.

B.3.3.2 Gjennomføring og godkjenning

Risikostyringsfunksjonen har ansvar for å koordinere gjennomføringen av ORSA-prosessen samt å utarbeide rapporten. Prosessen følger et etablert sett av oppgaver som starter med innledende diskusjoner i Risikostyringskomiteen. Her identifiseres momenter det skal legges vekt på i årets prosess, gjerne med bakgrunn i evalueringer og tilbakemeldinger på prosessen fra året før.

Plan for ORSA og forslag til endringer i relaterte retningslinjer, behandles av styret i mars. Arbeid med sensitivitetstester, scenarioanalyser og spesielt utvalgte momenter foregår frem til slutten av mai når rapporten ferdigstilles. Det gjennomføres en integrert prosess for KLP som foretak og som konsern, men det utarbeides egne rapporter for hver av disse.

Styret gjennomgår og godkjenner ORSA ved først å behandle retningslinje for ORSA, plan for ORSA og deretter selve rapporten. Dette sikrer styrets eierskap til prosessen. Styrets

risikoutvalg gjennomfører i tillegg en utvidet behandling av plan for ORSA og ORSA-rapportene for både KLP som foretak og som konsern og gir styret sine anbefalinger.

Det skal gjennomføres ekstraordinær ORSA dersom det skjer endringer som kan påvirke risiko og/eller kapitalen vesentlig. Endringer kan være drevet av interne beslutninger eller eksterne forhold.

B.3.3.3 Fastsettelse av eget solvensbehov

Styret fastsetter sitt solvensbehov basert på de vurderinger som gjøres i ORSA-prosessen. KLPs solvenskapitalkrav er gitt av det regulatoriske solvenskapitalkravet da dette er høyere enn det som fremkommer ved å benytte egne forutsetninger og metoder.

Soliditetsmålet er at solvenskapitaldekningen for KLP-konsernet skal være over 150 prosent uten å inkludere overgangsregler for KLP og KLP Bedriftspensjon AS. Styret ønsker at det skal være lav sannsynlighet for svingninger, spesielt på finansmarkedet, slik at det skal være lav sannsynlighet for å måtte kalle inn ekstraordinær egenkapital for å styrke solvensposisjonen. Målet er derfor satt vesentlig høyere enn det regulatoriske kravet på 100 prosent.

B.4 Internkontrollsystem

B.4.1 KLPs internkontrollsystem

Internkontroll handler om systematisk oppfølging av virksomheten. Hensikten med god internkontroll er å sikre effektive prosesser og rutiner for å ivareta virksomhetens mål. En viktig del av internkontrollsystemet i KLP er å håndtere eventuelle risikoer som kan hindre foretaket i nå sine mål på en kostnadseffektiv måte og i tråd med gjeldende rammeverk for virksomheten.

Både risikostyring og internkontroll sikrer at KLP når sine mål gjennom identifisering og analyse av relevante risikoer som kan hindre måloppnåelse, samt gjennom iverksetting av effektive tiltak for å håndtere, kontrollere og rapportere risikoene. Styret i KLP har fastsatt retningslinje for risikostyring og interkontroll i KLP. Retningslinjen definerer grunnleggende prinsipper, prosesser, roller og ansvar knyttet til risikostyring og internkontroll. Relevante risikoer og internkontrolltiltak vurderes ved alle beslutninger om vesentlige endringer i virksomheten.

Risikostyringssystemet bidrar til å sikre at KLP når sine mål i alle vesentlige virksomhetsområder gjennom:

- Identifisering, måling, overvåking, dokumentering og rapportering av alle vesentlige risikoer som kan hindre måloppnåelse
- Etablering av hensiktsmessige risikostراتيجier for å styre risikotakingen
- Etablering av tiltak for å håndtere og kontrollere vesentlige risikoer
- Etablering av beredskapsplaner for å håndtere konsekvensene av gjenværende risikoer.
- Etablering av hensiktsmessige rapporteringsrutiner for uønskede hendelser

Foretakets ledere, på alle nivåer, skal til enhver tid ha tilstrekkelig oversikt over fastsatte mål, risikoer, nøkkelkontroller og eventuelle uønskede hendelser innenfor sitt område, slik at de løpende kan håndtere risikoer forbundet med virksomheten på en tilfredsstillende måte. Videre bistår andrelinjefunksjonene alle lederne med å sikre god risikostyring og internkontroll, og gjør uavhengige vurderinger av ledernes styring og kontroll av risiko. KLP har også etablert en internrevisjon som gir styret en uavhengig vurdering av om

internkontrollsystemet fungerer. Styret i KLP vurderer internkontrollen i foretaket minimum en gang i året.

B.4.2 Compliancefunksjonen

Compliancefunksjonen bistår styret og ledelsen med å påse at KLP har implementert effektive prosedyrer for å sikre etterlevelse av gjeldende regelverk, herunder rammeverket for effektiv styring og kontroll.

Compliancefunksjonen identifiserer, overvåker og rapporterer risiko for manglende etterlevelse i KLP. Compliancefunksjonen følger særlig de vesentlige risikoene knyttet til manglende etterlevelse i konsernet, og er en aktiv sparringspartner overfor styret, ledelsen og ansatte i KLP i forhold til den operative håndteringen av risiko for manglende etterlevelse.

Compliancefunksjonen arbeider forebyggende gjennom rådgivning, veiledning og løpende kvalitetskontroll ved implementering av operasjonelle tilpasninger til regelverk, og gjennomfører kontrollaktiviteter for å påse at internkontrollen i virksomheten er effektiv. Rådgivning, dialog, tilstedeværelse og opplæring prioriteres høyt. Målet for aktivitetene er å utvikle en organisasjonskultur der etterlevelse av rammeverket har en iboende verdi.

Leder for compliancefunksjonen rapporterer til konsernsjef og orienterer uoppfordret ledelsen om forhold som har eller kan få vesentlig betydning for virksomheten. Alvorlige brudd på lover og regler eller vesentlig økt risiko for manglende etterlevelse, rapporteres uten ugrunnet opphold til konsernsjef.

For å sikre compliancefunksjonens uavhengighet, har compliancefunksjonen ikke utførende eller besluttsende roller i virksomheten som funksjonen er satt til å overvåke. Dette er ikke til hinder for at compliancefunksjonen bistår ledelsen i å utvikle hensiktsmessige prosesser, rutiner og metodikk som sikrer en effektiv oppfølging av ledernes kontrollansvar. Styret har fastsatt en egen retningslinje for compliancefunksjonen.

I tillegg har styret fastsatt en særskilt retningslinje for håndtering av risiko for manglende etterlevelse. Retningslinjen definerer roller og ansvar for å sikre etterlevelse i KLP, fastsetter styrets risikotåleranse og krav til hvordan risikoer for manglende etterlevelse skal håndteres.

Compliancefunksjonen i KLP Skadeforsikring AS er beskrevet i SFCR-rapportene for KLP Skadeforsikring AS. KLP Bedriftspensjon AS har utkontraktert sin compliancefunksjonen til compliancefunksjonen i KLP-konsernet.

B.5 Internrevisjonsfunksjon

B.5.1 Utøvelse

Basert på risikovurderinger med mer, utarbeides det en revisjonsplan for hvilke områder som skal revideres. Områdene som revideres er drifts- og støtteprosesser, risikostyringssystemer, IT-systemer og IT-sikkerhet, produkter og regulatoriske pålegg. Revisjonsplanen vedtas av styret.

Resultatet av revisjonen blir gjennomgått med operativ og ansvarlig leder for området som er revidert, de tar stilling til anbefalinger, og setter frist for implementering av anbefalingen(e). Revisjonsrapportene blir gjennomgått i revisjons- og risikoutvalget før konklusjonene og anbefalingene blir forelagt styret. Status på gjennomføring av anbefalingene blir forelagt styret i internrevisjonens årsrapport. I internrevisjonens årsrapport gis det en vurdering av virksomhets- og risikostyringen og vurdering av internkontrollen på hovedområder.

For å kunne utøve internrevisjonen på en god måte, følger internrevisjonen med på intern driftsrapportering, styresaker, rapporter og har kommunikasjon med ledelsen, risikostyrings-, compliance- og aktuarfunksjonen og eksterntrevisorer.

På eget initiativ eller etter anmodning fra administrasjonen, gjennomfører internrevisjonen også ad hoc undersøkelser eller oppgaver innen kontrollrelaterte problemstillinger.

B.5.2 Uavhengighet og objektivitet

Internrevisjonen er underlagt styret og skal i sitt arbeid være faglig uavhengig i forhold til de områder og personer som revideres. Styret foretar ansettelse, avskjedigelse og fastsetter betingelser for leder for internrevisjonen.

Internrevisjonen har ikke noe operativt ansvar, resultatansvar eller beslutningsmyndighet innenfor de ulike virksomhetsområdene. Internrevisjonen skal således ikke gjennomføre løpende driftsoppgaver, ta beslutninger eller utføre andre aktiviteter som svekker uavhengigheten eller objektiviteten.

Lederen av internrevisjonen skal årlig bekrefte overfor styret at internrevisjonen er uavhengig. I retningslinje fra styret er internrevisorene pålagt å følge gjeldende lover, forskrifter og eventuelle pålegg fra Finanstilsynet og etiske regler og standarder gitt av The Institute of Internal Auditors.

Hvert femte år gjennomføres det en ekstern evaluering av internrevisjonen i KLP-konsernet, denne ble sist gjennomført i 2018. Revisjonsutvalget i KLP gjennomgår evalueringen og kommuniserer resultatet av denne til styret i KLP.

B.6 Aktuarfunksjon

Aktuarfunksjonen i KLP har ansvar og arbeidsoppgaver som beskrevet i regelverket for Solvens II. Aktuarfunksjonen er organisert som en integrert del av risikostyringsfunksjonen. For å sikre uavhengighet, har leder for aktuarfunksjonen rett og plikt til å rapportere til konsernsjef og styret i alle saker som ligger innenfor funksjonens ansvarsområde. Aktuarfunksjonen rapporterer også kvartalsvis direkte til konsernsjef. Etter forsikringsvirksomhetsloven er det ikke tillagt aktuarfunksjonen noe ansvar eller arbeidsoppgaver innen ivaretagelse av forsikringskundene.

Ansvar for aktuarfunksjonen på gruppenivå innehas av samme person som aktuarfunksjonen i KLP. Gruppe-aktuarfunksjonen i KLP har et koordinerende ansvar overfor alle etablerte aktuarfunksjoner i konsernet, det vil si for KLP, KLP Skadeforsikring AS og KLP Bedriftspensjon AS. Dette bidrar til å sikre konsistente vurderinger av blant annet de forsikringstekniske avsetninger i konsernet. Funksjonen har også ansvar for å sørge for at prinsipper og praksis koordineres og er mest mulig like mellom forsikringsselskapene i konsernet. Dette gjelder særlig i forhold til KLP Bedriftspensjon AS som følger KLP i størst mulig grad. KLP Skadeforsikring AS berøres i mindre grad.

Aktuarfunksjonen i datterselskapene er beskrevet i SFCR-rapportene for KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS. KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS har egne aktuarfunksjoner.

Aktuarfunksjonens rolle og ansvar er beskrevet i retningslinje for aktuarfunksjonen, fastsatt av styret i KLP. Aktuarfunksjonen skal tilse at følgende ivaretas:

- Samordning av beregningene av forsikringstekniske avsetninger

- Sikring av at metoder, modeller og forutsetninger i beregningen av forsikringstekniske avsetninger er hensiktsmessige
- Vurdering av om dataene som benyttes i beregningen av forsikringstekniske avsetninger er tilstrekkelige og av nødvendig kvalitet
- Sammenligning av beste estimat mot foretakets erfaringer
- Informere styret i KLP og konsernledelsen om hvorvidt beregningen av forsikringstekniske avsetninger er pålitelige og tilstrekkelige
- Etterprøving av eventuelle forenklete beregninger av beste estimat som er basert på tilnærmede verdier og individuelle vurderinger av meldte erstatningstilfeller
- Uttale seg om foretakets retningslinjer for tegning av forsikringer
- Uttale seg om foretakets gjenforsikringsordninger er tilstrekkelige
- Bidra til effektiv gjennomføring av risikostyringssystemet, særlig med hensyn til risikomodelleringen som danner grunnlaget for beregningen av solvenskapitalkravet og egenvurderingen av foretakets kapitalbehov

Aktuarfunksjonen kan bruke fagressurser i andre enheter til spesifiserte oppgaver. I slike tilfeller skal leder for aktuarfunksjonen påse at det ikke oppstår interessekonflikter for funksjonen eller de personer som utfører arbeid for funksjonen. Leder av aktuarfunksjonen i KLP og konsernet er medlem av risikostyringskomiteen i KLP og har også tilgang til styresaker i KLP og deltar i styremøter der aktuarielle og risikofaglige temaer diskuteres.

Aktuarfunksjonen utarbeider minst én gang per år en skriftlig rapport som framlegges for styret i KLP. Rapporten dokumenterer alle oppgaver som aktuarfunksjonen har utført, samt resultatene av dem, og identifiserer eventuelle mangler og gir anbefalinger om hvordan manglene bør rettes opp.

B.7 Utkontraktering

Utkontraktering benyttes der KLP velger å benytte oppdragstakere til å få utført arbeidsoppgaver som alternativt kunne vært utført av foretaket selv. Styret i KLP har vedtatt retningslinje for utkontraktering. Retningslinjene gjelder både ved utkontrakteringer internt i KLP-konsernet og når virksomhet utkontrakteres til eksterne foretak.

Retningslinjen skal sikre at utkontraktering fra KLP skjer på en forsvarlig måte, og i henhold til gjeldende regelverk. Retningslinjen gir veiledning i hva som skal ansees som utkontraktering for KLP (livselskapet), og foretakets ansvar ved slik utkontraktering. Videre fastsetter retningslinjen krav til forsvarlighetsvurdering, meldeplikt, krav til utkontrakteringsavtalen og krav til kontroll av oppdragstakers virksomhet.

Selv om arbeidsoppgaver utkontrakteres, vil KLP fortsatt være ansvarlig for den virksomheten som utkontrakteres. KLP må derfor være i stand til å utføre sine forpliktelser, samt kontrollere oppdragstakers risikostyring og internkontroll, herunder etterlevelse av lover og regler for den utkontrakterte virksomheten.

B.8 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om risikostyringssystemet anses dekket i det foregående.

C. Risikoprofil

Risikoene konsernet er utsatt for består av tre hoveddeler:

- Markeds- og motpartsrisiko
- Forsikringsrisiko
- Operasjonell, strategisk og omdømmerisiko

Morselskapets dominerende stilling i konsernet innebærer at konsernets eksponering mot disse risikoene vil være totalt dominert av morselskapets virksomhet.

C.1 Forsikringsrisiko

Forsikringsrisiko i konsernet domineres av morselskapets virksomhet innen offentlig tjenstepensjon hvor de to største forsikringsrisikoene er opplevelsesrisiko og uførhet, begge kjennetegnet ved små variasjoner i målbar risiko fra år til år. Opplevelsesrisiko innebærer at kunden lever lenger enn antatt, og uførerisiko innebærer at flere enn forventet blir uføre eller at færre uføre enn forventet kommer tilbake i arbeid. Skadeforsikringsrisiko kommer i tillegg til livsforsikringsrisiko og antas å være lite korrelert med denne. Således er dette attraktivt for risikospredningen i konsernet. I dette kapittelet gis en beskrivelse av gruppens forsikringsrisiko basert på forsikringsrisikoen i KLP. For forsikringsrisikoen knyttet til KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS, vises til SFCR-rapportene for disse foretakene.

Oppfølging av opplevelses- og uførerisikoen foretas kvartalsvis via rapporter med grunnleggende risikoposteringer fra KLPs medlemssystem, mens full analyse inklusiv beregning av risikoresultat foretas som ledd i en årlig prosess. Risikoresultatet følges opp nøye og gir grunnlag for å vurdere om pris og avsetning er tilstrekkelig. Analysen består av statistisk bearbeiding av relevante data i medlemsbestanden med tanke på måling av utviklingen i dødelighet og uførhet, for dermed å kunne fastsette et beste estimat for hvordan man mener utviklingen vil være i de kommende årene. Den forventede utviklingen tallfestes ved at det utledes eventuelt nytt beregningsgrunnlag. Dette grunnlaget vil være basis for beste estimat-forutsetninger i Solvens II-beregninger og eventuelt grunnlag for nye premie- og reserveberegninger (før actuariell sikkerhetsmargin).

- Opplevelsesrisiko
Fordi alderspensjon etter 67 år i offentlig tjenstepensjon levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon, vil de potensielle økonomiske konsekvenser i fremtiden av utvikling mot lengre levetid være begrenset. Hvis levetiden øker mer enn de forventninger som er lagt til grunn av Statistisk sentralbyrå (SSB), vil det medføre en nedjustering av opptjent alderspensjon i forhold til det som er forsikret og finansiert i utgangspunktet for alle årskull som ennå ikke er fylt 61 år.

Beregningsgrunnlaget K2013³ var basert på livselskapenes erfaringsdata til og med år 2009. KLPs egne erfaringsdata for perioden 2010-2015 underbygger at sikkerhetsmarginene er tilfredsstillende. Hvis det blir aktuelt å erstatte dagens tariffer med nye og sterkere tariffer, vil dette igjen bety opptrappingsplaner som eventuelt også kan belaste egenkapitalen som følge av myndighetenes antatte krav om egenkapitalbidrag ved oppreservering også i fremtiden. Dette egenkapitalbidraget er den reelle tapsrisiko i foretaket for lengre levetid.

Et brått fall i dødeligheten "over natten", slik stresstester for solvensformål tar utgangspunkt i, er en langt mindre reell risiko enn lengre levetid i fremtiden, men

---

³ Minimum beregningsgrunnlag for premieberegninger og avsetninger for kollektiv pensjonsforsikring i Norge – fastsatt av Finanstilsynet i mars 2013

foretakene må likevel ha en soliditet som tåler dette ettersom slike stresstester er vesentlige for kapitalkravene foretakene står overfor under Solvens II.

- Uførhet

Uføreordningen i offentlig tjenestepensjon ble endret fra 01.01.2015 som følge av pensjonsreformen. Folketrygden dekker etter denne dato en langt større andel av de totale uføreytelser enn tidligere. For nye pensjonstilfeller er derfor uføreytelser fra offentlig tjenestepensjon, som utbetales samtidig med uførepensjon fra folketrygden, vesentlig lavere enn med gammel ordning. Fra 01.01.2015 innførte KLP også nye premietariffer for uførhet som reflekterer erfaringene med uførerisiko i KLPs bestand til og med 2013.

- Avgangsrisiko

Kunder med offentlig tjenestepensjon hos KLP kan ved hvert årsskifte velge å flytte til en annen leverandør. Kunden får da med seg de midler som er tilordnet kunden, men tar også med seg alle forsikringsforpliktelsene knyttet til kundeforholdet. I tillegg får kunden med seg sin andel av innskutt egenkapital. Opptjent egenkapital blir derimot igjen i KLP. Resultatet av at en kunde flytter, er derfor en forbedring av foretakets soliditet.

Flytting av kunder anses som en strategisk risiko for foretaket bare hvis omfanget er betydelig. Avgang anses ikke som en risiko for foretakets soliditet.

I beregning av kapitalkrav i Solvens II-regelverket, er avgang kategorisert som en forsikringsrisiko. Kapitalkravet knyttet til avgangsrisiko er betydelig da standardmetoden krever at for KLPs ordninger må en anta at 70 prosent av kundene flytter. Kapitalkravet oppstår ved at fremtidige marginer som er regnet inn i foretakets kapital forsvinner. Dette fører til at kapitalkravet for forsikringsrisiko er betydelig høyere enn det som beregnes for opplevelsrisiko og uførhet alene.

- Opptjente pensjonsrettigheter

Om en kunde velger å lukke sin offentlige tjenestepensjonsordning, eller om en ansatt hos en kunde slutter, utstedes ikke fripoliser. Opptjente rettigheter videreføres i KLP og kunden fortsetter å betale rentegarantipremie for disse. KLP er derfor ikke utsatt for samme problematikk som i private tjenestepensjonsordninger der livselskapet har ansvaret for å oppnå den årlige garanterte avkastningen uten rett til å ta inn en premie for rentegarantien. Dersom den garanterte renten er høyere enn avkastningen, må livselskapene altså tilføre ekstra kapital mens KLP kan fortsette å ta en årlig premie for rentegarantien.

For fripoliser i KLP Bedriftspensjon AS, se omtale SFCR-rapportene for KLP Bedriftspensjon AS.

Forsikringsrisikoen styres hovedsakelig ved å holde et robust premie- og avsetningsnivå. Dette gir en forventet lav sannsynlighet for et negativt forsikringsresultat. Det legges videre vekt på å bruke risikoutjevningfondet, som kan dekke et eventuelt negativt risikoresultat, til å minimalisere risikoen for at eventuelle tap på forsikringsrisiko belastes annen egenkapital. Foretaket har anledning til å avsette maksimalt halvparten av et positivt risikoresultat til risikoutjevningfondet, mens resten skal tilføres kundenes premiefond.

KLP har en katastrofereassuranseavtale som kan bidra til risikoavlastning. Avtalen sikrer KLP mot vesentlig tap som følge av katastrofepregede begivenheter av meget stort omfang, for eksempel en flyulykke som involverer et stort antall kommuneansatte forsikret i KLP. Det har aldri inntruffet katastrofehendelser av en slik størrelse i KLPs forsikringsbestand, men slike hendelser er ikke utenkelige. Omfanget av reassuranse vurderes i forhold til foretakets risikobærende evne og produktenes karakter.

Ettersom KLP først og fremst er til for å levere tjenestepensjonsløsninger til kommuner, fylkeskommuner og helseforetak, anses det ut fra risikomessige hensyn uaktuelt å ekskludere noen i disse kundekategoriene fra å få tilbud fra KLP. KLP kan for øvrig unnlate å tilby offentlig tjenestepensjon til virksomheter som representerer en uforholdsmessig stor risiko. Dette gjelder primært når erfaringsdata indikerer en spesielt stor uførisiko, men svært få av våre potensielle kunder har en slik uførehypighet og det er derfor meget sjelden at noen avvises. Kundeseleksjon benyttes derfor i svært liten grad for å styre forsikringsrisikoen.

Ettersom det er gitt hva forsikringsdekningene i offentlig tjenestepensjon må omfatte⁴, er i praksis forsikringsrisikoen gitt innenfor disse rammene. Det er videre et generelt krav om premieutjevning, det vil si at kunder ikke kan prises individuelt⁵, med unntak for rentegarantipremie og kapitalforvaltningskostnader.

Forsikringsrisiko og utviklingen i markedet for relevante pensjonsprodukter, redegjøres for årlig i en egen rapport fra Seksjon for aktuar og produkt. Sammen med denne rapporten fastsetter styret årlig strategi for forsikringsrisiko.

C.2 Markedsrisiko

Markeds- og motpartsrisiko for gruppen er dominert av KLP sine porteføljer. Den dominerende risikoen er aksjene i morselskapets kollektivportefølje. Aksjeandelen styres dynamisk gjennom en handlingsregel og vil være den dominerende risikoen så lenge kundebufferne er tilstrekkelige for å holde en aksjeandel i tråd med langsiktige mål. I dette kapittelet vil derfor konsernets markedsrisiko beskrives med utgangspunkt i KLP sin markedsrisiko. For markedsrisikoen i KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS, vises til omtale i de respektive selskaps SFCR rapporter (kapittel C.2 Markedsrisiko).

Markedsrisiko er risikoen for at verdien på investeringer vil forandre seg. Typiske faktorer er endring i aksjekurser, eiendomspriser, renter og valutakurser. Markedsrisikoen i KLP oppstår i forvaltningen av pensjonsmidlene og egenkapitalen i selskapet. KLP søker i den langsiktige kapitalforvaltningsstrategien å sette sammen en portefølje som i forhold til KLPs forpliktelser kan gi høyest mulig avkastning (konkurransedyktig) gitt begrensninger på risikotakning. Begrensningene på risiko innebærer at risikoen tilpasses slik at foretaket til enhver tid skal være solvent, samt at selskapet skal kunne ha risikokapasitet over tid. Dvs. at selskapet skal ha en risikokapasitet som gjør at vi kan opprettholde et visst nivå på risikable aktiva på kort og lang sikt, også etter et år med store tap i kapitalforvaltningen. Risikokapasiteten vurderes også i et langsiktig perspektiv hensyntatt rentenivåets betydning for risikoevnen over tid.

Risikokapasiteten følges jevnlig opp og rapporteres på hvert styremøte. Risikoen måles både mot årets slutt og med rullerende ett års horisont. Målingene skjer løpende gjennom året.

For å støtte opp om disse målene er følgende prinsipper lagt til grunn i kapitalforvaltningen:

- Langsiktig investeringsperspektiv og bredt sammensatte porteføljer
- Høy andel stabile aktiva
- Stor grad av markedseksponering
- Kontinuerlig risikostyring og risikoovervåking (handlingsregel)
- Ansvarlig og bærekraftig forvaltning

---

⁴ Ved tariffavtaler

⁵ Kjønnns- og aldersnøytral premieberegning

KLPs markedsrisiko består av aksjerisiko, eiendomsrisiko, renterisiko, kredittrisiko, konsentrasjonsrisiko og valutarisiko. Brutto tapspotensiale for markedsrisiko for KLP under Solvens II var per 31.12.2018 beregnet til 64,9 milliarder kroner inkludert diversifiseringseffekten mellom de ulike aktivaklasser. Tapspotensialet domineres av aksje- og eiendomsrisiko. Netto kapitalkrav for KLP (etter bruk av bufferkapital med videre) knyttet til markedsrisiko, var 4,1 milliarder kroner per 31.12.2018.

Alle investeringer skal kunne registreres, måles og rapporteres i henhold til enhver tid gjeldende eksterne og interne retningslinje for risikoovervåking og rapportering. Dette innebærer at selskapet ikke skal handle instrumenter uten at man har utviklet kompetanse og systemer som sikrer en forsvarlig oppfølging.

KLP følger opp markedsrisikoen blant annet ved stresstester og sensitivitetsanalyser. Markedsrisiko er også en sentral del av egenvurderingen av risiko og solvens i den årlige ORSA-prosessen. KLP beregner solvenskapitaldekningen minst kvartalsvis.

KLP har sine finansielle eiendelene plassert i kundeporteføljer og en selskapsportefølje. Kundeporteføljene består av kunder med offentlig tjenestepensjon, og porteføljene er inndelt i forhold til risikobærende evne. Markedsrisikoen påvirker inntekt og resultat ulikt for de forskjellige porteføljene.

Risikoen i kundeporteføljene settes sammen hensyntatt målsettinger som å være solvente og opprettholde risikokapasitet over tid. Det fastsettes årlige investeringsrammer for aktivaallokeringen og de ulike aktivaklassene. Porteføljesammensetningen for hver enkelt aktivaklasse er som hovedregel godt diversifiserte porteføljer slik at den usystematiske risikoen er svært begrenset. I tillegg styres risikoen i porteføljene dynamisk med handlingsregler. Dette innebærer at risikoen i kundeporteføljene løpende tilpasses den risikobærende evnen. Gjennom året vil utviklingen av gevinst eller tap gi signaler til handlingsregelen om å foreta tilpasning av risikoeksponeringen gjennom kjøp og salg. Tilpasningene vil normalt skje i aksjemarkedet, så lenge aksjer gir det største bidraget i kollektivporteføljens totale risiko.

Markedsrisikoen i selskapsporteføljen påvirker egenkapitalen direkte. For selskapsporteføljen ønsker KLP å ta lav markedsrisiko. Hovedandelen av midlene er plassert i rentepapirer med en gjennomsnittlig durasjon på 4,8 år per 2018. Selskapsporteføljen har lav korrelasjon med kundeporteføljene.

Aksjer

Den børsnoterte aksjeporteføljen i kollektivporteføljen inneholder både norsk eksponering, global eksponering og eksponering i fremvoksende markeder. Investeringene i unoterte aksjer består av investeringer i spesialfond, private equity og andre egenkapitalinvesteringer. Forvaltningen skjer hovedsakelig gjennom mandater til KLP Kapitalforvaltning AS.

I selskapsporteføljen settes investeringsbegrensninger i forhold til total forvaltningskapital i selskapsporteføljen. Aksjeporteføljen består av investeringene av anleggsaksjer og omløpsaksjer samt aksjer i datterselskap og tilknyttede selskap i henhold til styrebeslutning.

Eiendom

KLPs portefølje av eiendom forvaltes i datterselskapet KLP Eiendom AS. Investeringene i eiendom er i hovedsak i Norge, men det er også etablert porteføljer i blant annet Sverige og Danmark. Det legges vekt på lange leiekontrakter med solide motparter. KLPs grunnleggende forvaltningsfilosofi er besittelse av høykvalitetseiendom i sentrale strøk.

Eiendomseksponeringen i selskapsporteføljen består av KLPs hovedkontor og festetomter med en lav risiko.

Renter

Forsikringsforpliktelsene har lang durasjon, men det er ikke hensiktsmessig å ha samme durasjon i investeringene. Dette skyldes at investeringer med like lang durasjon som forpliktelsene er vanskelig tilgjengelige, samt at durasjonen i KLP oppleves å være regulatorisk kort siden KLP årlig kan kreve en rentegarantipremie.

Renterisiko er ikke en vesentlig bidragsyter til KLPs kapitalkrav, men vedvarende lave renter er selvfølgelig en stor utfordring for foretakets evne til å generere god avkastning for sine kunder.

Risiko for at selskapet ikke oppnår avkastning over den garanterte avkastningen, er redusert innenfor det enkelte år ved at en betydelig andel av renteinvesteringene føres til amortisert kost i regnskapene. Forventet avkastning for hold-til-forfall porteføljen i 2019 er 3,8 prosent, og gjennomsnittlig durasjon er om lag seks år.

Annet

De grunnleggende prinsipper for kapitalforvaltningen nevnt over. Disse kombinert med forvaltningsmandater og rammer som begrenser eksponering mot enkeltutstedere, innebærer at KLP i liten grad er eksponert for konsentrasjonsrisiko.

KLP valutasikrer sine porteføljer med få unntak. Foretaket har derfor lite valutarisiko. Det ble imidlertid vedtatt å redusere sikringsgraden for globale aksjer i utviklede markeder, og denne ble redusert ned mot 70 prosent i 2017, og ned mot 60 prosent i 2018. Det legges ikke opp til vesentlige endringer for 2019. Foretaket vil derfor fortsatt ha lite valutarisiko totalt for alle porteføljer.

Det har ikke vært vesentlige endringer i markedsrisikoen i 2018.

C.3 Kredittrisiko

Gruppens kreditt- og motpartsrisiko domineres også av morselskapets risiko på dette området. I dette kapittelet vil derfor omtalen av konsernets eksponering mot denne risikoen baseres på KLP sin omtale av denne risikoen. For KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS vises til de respektive foretaks SFCR-rapporter (kapittel C.3 Kredittrisiko). KLP Banken AS bidrar med noe rente- og kredittrisiko fra sin virksomhet, men kapitalkravet for banken inngår i gruppens solvenskapitalkravsberging.

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at motparter ikke kan oppfylle sine gjeldsforpliktelser. Risikoen omfatter tap på utlån og tap knyttet til bankinnskudd, eller manglende kontraktoppfyllelse fra motparter i gjenforsikringsavtaler eller finansielle derivater. Tap i verdipapirporteføljen som kan knyttes til disse typer tap, er kategorisert som markedsrisiko.

Kreditt- og motpartsrisiko er en del av markedsrisikoen og inngår på tilsvarende måte som øvrige markedsrisiko i de ulike risikovurderinger og analyser som gjennomføres. Kredittrisiko klassifiseres minst årlig etter land, rating og sektorer. Vurderinger av tapsavsetninger/ verdsettelse og mislighold gjøres i tråd med gjeldende regnskapsprinsipper.

Det utarbeides kredittrammer på all kreditteksponering før en investering gjennomføres. Disse rammene fastsettes av en egen kredittkomité. Kredittrammene gjennomgås årlig, og følges opp kvartalsvis. Rammene for norsk kreditt er i hovedsak basert på interne kredittvurderinger. Kredittgivning mot utenlandske låntakere er i stor grad basert på eksterne ratinger fra anerkjente ratingbyråer.

I tillegg til kredittrammene stilles det egne krav til diversifisering i mandatene til KLP Kapitalforvaltning AS. Disse sikrer at porteføljer uten bredt sammensatte indekser har begrenset usystematisk risiko.

C.4 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisikoen i gruppen anses som svært begrenset. Morselskapets porteføljer består for en stor del av likvide investeringer. Samtidig er kontantstrømmene knyttet til virksomheten store i forhold til likviditetsbehovet knyttet til den løpende driften. Selskapene i gruppen har ansvar for egen likviditetsstyring. I dette kapitlet er likviditetsrisikoen for KLP beskrevet. For KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS vises det til deres SFCR-rapporter (kapittel C.4 Likviditetsrisiko) og for KLP Banken AS og KLP Kapitalforvaltning AS vises det til deres ICAAP-rapporter. Alle selskapene er underlagt egne krav til likviditet.

KLP har en likviditetsportefølje som skal kunne møte løpende forpliktelser knyttet til utbetaling av pensjoner og til dekning av driftskostnader. Likviditetsbehov som kan oppstå som følge av flytting, er også en del av den samlede vurderingen av størrelsen på likviditetsporteføljen. Porteføljen skal i en normalsituasjon ha tilstrekkelige midler til at foretaket unngår å måtte frigjøre midler fra andre porteføljer til forventede utbetalinger. Som følge av at størstedelen av KLPs midler er plassert i svært likvide aktiva og at KLPs likviditetsbehov normalt dekkes av kvartalsvise premieinnbetalinger fra kundene, ansees likviditetsrisikoen som begrenset.

For KLP er forsikringsforpliktelsen langsiktig og kontantstrømmene er i stor grad kjent lenge før de forfaller. Likviditetsrisikoen håndteres gjennom likviditetsstrategien som omfatter måling, styring og beredskapsplan knyttet til likviditetsrisikoen.

KLP har som mål, ved hver kvaralsvise premieinnbetaling, å avsette likvide midler som er større eller lik tre måneders likviditetsbehov. I situasjoner hvor det ikke er tilstrekkelige likvide midler til å dekke likviditetsbehovet, må midler frigjøres fra øvrige porteføljer, eller hentes inn på annen måte. Beredskapsplanen trer i kraft dersom det har oppstått et ekstraordinært likviditetsbehov, og likviditeten har falt under visse definerte nivåer. Basert på dette vurderes likviditetsrisikoen som lav.

Likviditetsplanleggingen er basert på finansregnskapsstørrelser. I finansregnskapet er ikke margin fra framtidige premier inkludert. Størrelse av margin fra framtidige premier er derfor lite relevant for likviditetsrisiko og likviditetsstyring.

C.5 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko defineres som risiko for økonomisk tap eller tap av omdømme som følge av svikt i interne prosesser, menneskelige feil eller systemfeil, eller andre tap som skyldes eksterne hendelser. Operasjonell risikostyring innebærer å avdekke risikofaktorer som kan føre til tap, og anslå sannsynligheter for og konsekvenser av mulige uønskede hendelser.

KLPs eiendomsinvesteringer er samlet i datterselskapet KLP Eiendom AS som både drifter og utvikler eiendom. Dette medfører noe utradisjonell operasjonell risiko for et konsern i forsikringsbransjen. Selskapet har egne ISO-sertifiserte prosesser for måling og styring av sin operasjonelle risiko.

Kapitalkravet for operasjonell risiko for KLP-konsernet beregnes på bakgrunn av de enkelte operasjonelle risikoer for foretakene underlagt Solvens II-rapportering og ICAAP-rapportering. Den operasjonelle risikoen for konsernet domineres av morselskapet. Kapitalkravet for operasjonell risiko utgjør 2,3 milliarder kroner for gruppen mens tilsvarende tall for KLP er 2,2 milliarder kroner. Omtalen av konsernets operasjonelle risiko i dette

kapittelet vil derfor være basert på omtalen av KLP sin operasjonelle risiko. For KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS vises det til deres respektive SFCR-rapporter og for datterselskapene som er underlagt ICAAP-rapportering, vises det til deres ICAAP-rapporter.

KLP gjennomfører årlig en prosess for risikostyring og internkontroll hvor lederne i alle avdelinger identifiserer operasjonelle risikoer innen sine ansvarsområder. Sannsynlighet og konsekvens vurderes for hver risiko, og det vurderes om risikoene er akseptable. Der risikovurderingen konkluderer med at risikoen er høyere enn det som er akseptabelt, skal det etableres tiltak for å redusere sannsynligheten eller konsekvensen for denne risikoen. Tiltak som er identifisert tidligere, følges opp og inngår i vurderingene. De identifiserte risikoene sammenstilles for hver divisjon. Til slutt utarbeides en liste for foretaket, denne listen inngår i konsernets liste. Risikostyringsfunksjonen fasiliterer prosessen og rapporterer resultatene til ledelsen og styret. Strategisk risiko og omdømmerisiko vurderes særskilt.

Internkontrollprosessen suppleres med en verdsettelse av de vesentligste operasjonelle risikoene. I foretakets egenvurdering gjøres en beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko basert på verdsettelsen. Risikostyringsfunksjonen bidrar til kvantifiseringen av de økonomiske tapene. Kapitalkravet for den operasjonelle risikoen beregnes under standardformelen basert på et volummål for premier og reserver.

De operasjonelle risikoene med størst bidrag til kapitalbehovet i KLP, er knyttet til stabil IT-drift, datakvalitet, IT-sikkerhet, manglende kompetanse som følge av skifter i marked og teknologi, samt manglende evne til å utvikle gode, effektive og stabile saksbehandlings-systemer.

C.6 Andre vesentlige risikoer

Det anses at andre vesentlige risikoer i gruppen er dominert av KLP og dermed dekket i KLPs SFCR-rapport kapittel C.6.

C.7 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om foretakets risikoprofil anses dekket i det foregående.

D. Verdsettelse for solvensformål

D.1 Eiendeler

Totale eiendeler verdsatt i solvensbalansen utgjorde 572,5 milliarder kroner per 31.12.2018⁶. Dette er en økning på 3 milliarder kroner siden 31.12.2017. Totale finansielle eiendeler, regnskapsverdier per 31.12.2017 utgjorde 566,1 milliarder kroner per 31.12.2018. Dette er en økning på 24,2 milliarder kroner siden 31.12.2017.

Eiendeler under Solvens II vurderes til virkelig verdi. Verdsettelsesprinsippene er i stor grad sammenfallende med prinsippene for verdsettelse til virkelig verdi for International Financial Reporting Standards (IFRS). Regnskapet for KLP er avgitt i henhold til Forskrift om årsregnskap for forsikringsselskaper. Dette regelverket samsvarer i hovedsak med IFRS, men der obligasjoner til amortisert kost og obligasjoner klassifisert som utlån og fordringer er bokført til amortisert kost. I tillegg er det forskjeller hva gjelder verdsettelse av immaterielle eiendeler og utsatt skatt.

Tabell 5: Eiendeler. Tall i milliarder kroner

Eiendelsklasser	Solvens II 2018	Regnskap 2018	Solvens II 2017	Regnskap 2017
Immaterielle eiendeler		0,2	0,0	0,3
Utsatt skattefordel/eiendeler ved skatt*	0,8	0,0	17,0	0,0
Eiendom til eget bruk	1,8	1,8	1,6	1,6
Eiendom (annet enn til eget bruk)	49,6	49,6	61,0	61,0
Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltagerinteresser	3,3	3,3	3,1	3,1
Aksjer m.v.	31,2	31,2	31,1	31,1
Obligasjoner	243,8	238,4	231,4	220,9
Verdipapirfond m.v.	150,7	150,7	151,4	151,4
Derivater	0,8	0,8	1,1	1,1
Innskudd annet enn kontantekvivalenter	1,6	1,6	1,3	1,3
Eiendeler knyttet til kontrakter med investeringsvalg	3,4	3,4	2,7	2,7
Utlån	77,3	76,9	57,7	57,2
Gjenforsikringsandel av forsikringstekniske bruttoavsetninger	0,0	0,0	0,1	0,1
Andre eiendeler**	8,1	8,1	10,0	10,2
Totalt	572,5	566,1	569,5	541,9

* Med brutto skattefordel under Solvens II.

** Andre eiendeler består av: "Kontanter og kontantekvivalenter", "Fordringer på forsikringstakere", "Fordringer på reassurandører", "Andre fordringer" og "Diverse andre eiendeler".

D.1.1 Immaterielle eiendeler

Verdsettelse Solvens II:

Immaterielle eiendeler er vurdert til null. Under Solvens II verdsettes immaterielle eiendeler til null med mindre eiendelen kan selges separat og selskapet kan godtgjøres en markedsverdi for den.

Verdsettelse regnskap:

Immaterielle eiendeler er regnskapsmessig vurdert til kost, og avskrives lineært over forventet brukstid. Ved indikasjon på at balanseført verdi av en immateriell eiendel er høyere enn gjenvinnbart beløp, foretas det en test for verdifall. Dersom gjenvinnbart beløp er lavere

⁶ Med brutto skattefordel under Solvens II. Netto skattefordel var kr 0,- per 31.12.2018

enn bokført verdi, nedskrives verdien til gjenvinnbart beløp. Immaterielle eiendeler inngår i regnskapsbalansen med 0,2 milliarder kroner.

D.1.2 Eiendeler ved skatt

Verdsettelse Solvens II:

Utsatt skatt splittes i en utsatt skattefordel på 0,8 milliarder kroner, og en utsatt skatteforpliktelse på 3,9 milliarder kroner under Solvens II for 2018 for gruppen. Beregningene er med overgangsordning for tekniske avsetninger.

Denne verdsettelsen tar utgangspunkt i den regnskapsmessige beregningen, men regner i tillegg inn effekten av eiendeler og forpliktelser med annen verdsettelse enn i regnskapet. Dette omfatter forsikringsforpliktelser, finansielle forpliktelser og renteporteføljer verdsatt til amortisert kost i regnskapet. Forsikringstekniske avsetninger under Solvens II uten midlertidig fradrag er verdsatt høyere enn de forsikringsmessige avsetningene i regnskapet. På grunn av det midlertidige fradraget er det imidlertid kun 1/16 av denne differansen som regnes inn i avsetningene slik de føres på Solvens II-balansen ved årsslutt 2017, og bidraget til utsatt skattefordel blir dermed også begrenset. Finansielle forpliktelser er verdsatt noe høyere på Solvens II-balansen, noe som gir opphav til en utsatt skattefordel. Eiendeler i renteporteføljer verdsatt til amortisert kost i regnskapet er verdsatt høyere på Solvens II-balansen, som dermed gir opphav til en utsatt skatteforpliktelse. KLP Skadeforsikring AS benytter ikke midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger.

Verdsettelse regnskap

Balansført utsatt skattefordel eller utsatt skatteforpliktelse, representerer nominell verdi med fratrukk for eventuell nedvurdering av den andelen som antas å ikke kunne utnyttes og således ikke ha noen verdi. Nominell verdi er beregnet med utgangspunkt i forskjeller mellom regnskapsmessig og skattemessig tidfesting av verdiendring på eiendeler og gjeld. I den grad disse forskjellene vil reversere på et senere tidspunkt, oppstår det utsatt skatt (regnskapsmessig inntekt tas før skattemessig inntekt) eller utsatt skattefordel (skattemessig inntekt tas før regnskapsmessig inntekt). Midlertidige forskjeller utlignes mot hverandre i den grad de antas å reversere innenfor samme tidsrom og forskjellene kan utlignes gjennom konsernmessige disposisjoner. Netto midlertidige forskjeller som innebærer at foretaket har forskuttert skattemessig inntekt/utsatt skattemessig fradrag er regnskapsført som utsatt skattefordel.

Per 31.12.2018 har gruppen en netto utsatt skatt på 1 milliarder kroner. Se kapittel D.3.3.

D.1.3 Eiendom til eget bruk

Verdsettelse Solvens II

Eiendom til eget bruk verdsettes til virkelig verdi.

Eiendomsinvesteringene verdsettes til virkelig verdi. Virkelig verdi beregnet ut i fra en intern verdsettelsesmodell ettersom det ikke anses å være et aktivt marked med observerbare priser i eiendomsmarkedene KLP investerer i. For å kvalitetssikre den interne verdsettelsesmodellen takseres regelmessig et utvalg av eiendomsmassen til konsernet av eksterne, uavhengige og kvalifiserte aktører. Ved vesentlig avvik fra egen vurdering av virkelig verdi analyseres differansene og verdsettelsesmodellens parametere justeres dersom dette viser seg nødvendig.

Verdsettelse regnskap

Regnskapsmessig verdsettes eiendom til eget bruk til virkelig verdi med bruk av revalueringsmetoden. Det innebærer at eiendom til eget bruk avskrives løpende, med

påfølgende revaluering til virkelig verdi. Beregning av virkelig verdi samsvarer med beregningen beskrevet under verdsettelsen under Solvens II.

D.1.4 Eiendom (annet enn til eget bruk)

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Eiendomsinvesteringene verdsettes til virkelig verdi på tilsvarende måte som for fastsettelse av virkelig verdi av eiendommer til eget bruk, se beskrivelse i kapittel D.1.3.

D.1.5 Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser

Verdsettelse Solvens II

Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, vurderes til virkelig verdi. Virkelig verdi er estimert å tilsvare netto eiendeler og gjeld i datterforetaket vurdert til virkelig verdi.

Verdsettelse regnskap

Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, er vurdert etter egenkapitalmetoden. Dersom datterselskapets regnskap er utarbeidet med utgangspunkt i andre prinsipper enn KLPs regnskapsprinsipper, omarbeides datterselskapets regnskap til KLPs prinsipper før KLPs resultatandel inntas i regnskapet.

D.1.6 Aksjer m.v.

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Aksjer m.v. verdsettes til virkelig verdi. Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold.

En aksje anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indekssleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Dersom markedet for aksjen ikke er aktivt, eller aksjen ikke er notert på børs eller tilsvarende, benyttes verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres blant annet på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår og henvisning til omsetning av lignende instrumenter. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdatabar, og i liten grad på selskapsspesifikk informasjon.

D.1.7 Obligasjoner

Verdsettelse Solvens II

Investeringer i obligasjoner er verdsatt til virkelig verdi. Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forestående transaksjoner på armlengdes avstand.

Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres blant annet på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på

forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsspesifikk informasjon.

Verdsettelse regnskap

Investeringer i obligasjoner er i regnskapet delvis fastsatt til virkelig verdi og delvis til amortisert kost. For den andelen som verdsettes til virkelig verdi, er det ingen avvik fra verdsettelsesprinsippene beskrevet under Solvens II.

Obligasjoner hvor hensikten er å motta en fastsatt rente i hele restløpetiden, er regnskapsmessig verdsettelse til amortisert kost. Dette utgjør 173 milliarder kroner av totalt 238,4 milliarder kroner. Differansen i verdsettelse utgjør 5,4 milliarder kroner.

Obligasjoner måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rentemetode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten.

D.1.8 Verdipapirfond m.v.

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Verdipapirfond m.v. verdsettes til virkelig verdi, se beskrivelse under D.1.6.

Verdipapirfond m.v. inneholder også investeringer i Private Equity-fond. Disse fondenes virkelige verdi baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines (IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene som ligger i fondene.

D.1.9 Derivater

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Derivater verdsettes til virkelig verdi.

D.1.10 Innskudd annet enn kontantekvivalenter

Verdsettelse Solvens II

Innskudd annet enn kontantekvivalenter verdsettes til virkelig verdi.

Verdsettelse regnskap

Innskudd annet enn kontantekvivalenter verdsettes til nominelt innestående beløp.

D.1.11 Eiendeler knyttet til kontrakter med investeringsvalg

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Eiendeler knyttet til kontrakter med investeringsvalg består av andeler i verdipapirfond. Disse verdsettes til virkelig verdi, se beskrivelsen i punkt D.1.8.

D.1.12 Utlån

Verdsettelse Solvens II

Utlån er verdsatt til virkelig verdi, se omtale av Solvens II-verdsettelse av obligasjoner under kapittel D.1.7.

Verdsettelse regnskap

Utlån er i regnskapet fastsatt til amortisert kost. Dette innebærer en verdsettelse som er 0,4 milliarder kroner lavere enn virkelig verdi rapportert under Solvens II-balansen.

Utlån måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rentemetode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten.

Utlån nedskrives dersom det foreligger objektive bevis for en tapshendelse. Tapsvurdering og tapsnedskrivning foretas kvartalsvis på individuelle utlån.

Utlån vurderes også gruppevis. Dersom det foreligger objektive bevis for at en gruppe av utlån har verdifall foretas det en nedskrivning.

D.1.13 Gjenforsikringsandel av forsikringstekniske bruttoavsetninger

Verdsettelse Solvens II

Gjenforsikringsandel av forsikringstekniske bruttoavsetninger er verdsatt til virkelig verdi. Det innebærer at fordringen er neddiskontert og at det er hensyntatt forventet tap på fordringen mot gjenforsikringselskapene.

Verdsettelse regnskap

Regnskapsmessig verdsettelse er til pålydende verdi med fradrag for tap som følge av eventuelt betalingsmislighold.

D.1.14 Andre eiendeler

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Andre eiendeler verdsettes til virkelig verdi.

D.2 Forsikringstekniske avsetninger

Forsikringsforpliktelser vedsettes ulikt under Solvens II og i finansregnskapet. Under Solvens II omtales forsikringsforpliktelsene som forsikringstekniske avsetninger, og i finansregnskapet omtales de som forsikringsmessige avsetninger.

D.2.1 Verdien av forsikringstekniske avsetninger, grunnlag, metoder og forutsetninger

Under Solvens II verdsettes alle eiendeler og forpliktelser til markedsverdi, også kalt virkelig verdi. De forsikringstekniske avsetningene under Solvens II består av beste estimat pluss en risikomargin.

For KLP og KLP Bedriftspensjon AS består beste estimat av garanterte ytelser og diskresjonære ytelser. Verdien av beste estimat beregnes som summen av fremtidige kontantstrømmer av alle inn- og utbetalinger som forventes innenfor kontraktens grense, det sannsynlighetsvektede gjennomsnitt av fremtidige kontantstrømmer.

Som følge av usikkerhet i beste estimat, legges det til en risikomargin. Denne er ment å dekke kostnadene ved å stille risikokapital til rådighet (tellende ansvarlig kapital). Risikomarginen beregnes som nåverdien av kapitalkostnaden ved å holde risikokapital lik solvenskapitalkravet som oppstår ved å overta porteføljen.

KLP og KLP Bedriftspensjon AS benytter overgangsregler for beregning av forsikringstekniske avsetninger i henhold til Solvens II-direktivet i artikkel 308d . Effekten beregnes som differansen mellom de forsikringstekniske avsetningene (summen av beste estimat og risikomargin) og regnskapets forsikringsmessige avsetninger (summen av premiereserve, tilleggsavsetninger, kursreguleringsfond, øvrige avsetninger til forsikringsfond og andre tekniske avsetninger). Effekten avtrappes lineært ved begynnelsen av hvert år fra 100 prosent 1. januar 2016 til 0 prosent 1. januar 2032. I tillegg er det gitt et gulv for verdsettelsen som begrenser effekten av overgangsregelen.

Tabell 6 og tabell 7 under, viser de forsikringstekniske avsetningene under Solvens II og de forsikringsmessige avsetningene i finansregnskapet for gruppen fordelt på bransjer for KLP og KLP Bedriftspensjon AS. Forsikringstekniske avsetninger under Solvens II vises både med og uten bruk av overgangsregler for de forsikringstekniske avsetningene som KLP og KLP Bedriftspensjon AS anvender. Solvens II-avsetningene er beregnet med volatilitetsjustering omtalt i artikkel 77d i Solvens II-direktivet. Volatilitetsjusteringen gir et påslag i den risikofrie markedsrenten. Det betyr at forpliktelsene blir lavere enn de ville blitt uten denne justeringen. Effekten er avhengig av størrelsen på påslaget. Justeringen per 31.12.2018 utgjør et rentepåslag på 0,42 prosentpoeng de ti første årene for deretter å avta noe.

KLP Skadeforsikring AS er ikke omfattet av overgangsreglene og benytter ikke volatilitetsjustering i sine beregninger.

Tabell 6 Forsikringsavsetninger for KLP og KLP Bedriftspensjon AS med volatilitetsjustering og med overgangsregler for de forsikringstekniske avsetningene under Solevns II. Tall i milliarder kroner.

Forsikringsavsetninger 2018 inkludert overgangsregler	Beste estimat	Risikomargin	Forsikringstekniske-avsetninger Solvens II	Forsikringsmessige avsetninger Regnskap
Offentlig tjenestepensjon	495.4	12.9	508.3	507.6
Garanterte produkter i KLP Bedriftspensjon	1.6	0.1	1.7	1.7
Livsforsikring – unnatt indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	497.1	12.9	510.0	509.3
Livsforsikring – indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	3.4	0.0	3.4	3.4

Tabell 7 Forsikringsavsetninger for KLP og KLP Bedriftspensjon AS med volatilitetsjustering men uten overgangsregler for de forsikringstekniske avsetningene under Solvens II. Tall i milliarder kroner.

Forsikringsavsetninger 2018 uten overgangsregler	Beste estimat	Risikomargin	Forsikringstekniske-avsetninger Solvens II	Forsikringsmessige avsetninger Regnskap
Offentlig tjenestepensjon	500.1	13.0	513.1	507.6
Garanterte produkter i KLP Bedriftspensjon	1.8	0.1	1.9	1.7
Livsforsikring – unnatt indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	501.9	13.1	515.0	509.3
Livsforsikring – indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	3.4	0.0	3.4	3.4

Med bruk av overgangsreglene er de forsikringstekniske avsetningene under Solvens II lavere enn uten bruk av overgangsreglene.

For å kunne beregne tidsverdien av framtidige kontantstrømmer, genereres økonomiske scenarier i en økonomisk scenariogenerator (ESG). KLP bruker Barrie&Hibbert Scenario

Generator fra Moody's Analytics. Scenariogeneratoren kalibreres til den risikofrie rentekurven publisert av EIOPA. Denne rentekurven benyttes både til å diskontere kontantstrømmene og som grunnlag for fremtidig avkastning. Scenariene genereres risikonøytralt, slik at alle aktivaklasser i forventning får en avkastning gitt ved risikofri rentekurve. Dette er i tråd med Solvens II-regelverket.

For KLP Skadeforsikring AS utgjør erstatningsavsetningen i Solvens II-balansen nåverdien av fremtidige erstatningsutbetalinger for inntrufne skader samt skadebehandlingskostnader. I praksis beregnes denne ved å neddiskontere de bokførte erstatningsreservene.

Premieavsetningen i Solvens II-balansen for KLP Skadeforsikring AS, utgjør nåverdien av fremtidige premieinnbetalinger og fremtidige erstatningsutbetalinger samt administrasjonskostnader for ikke inntrufne skader. Solvens II-verdiene tar også hensyn til forventet avgang og forventet akseptert forretning for avgitte tilbud som selskapet har forpliktet seg til.

Risikomarginen i Solvens II-balansen er en avsetning som er ment å dekke kostnader det vil medføre å få et annet selskap til å overta selskapets forsikringsportefølje. Denne er beregnet ut fra nåverdien av kapitalkostnaden et overtagende selskap vil få når det må holde risikokapital lik solvenskapitalkravet som oppstår ved å overta porteføljen.

Mer spesifikt beregnes solvenskapitalkravet som oppstår umiddelbart ved å overta forsikringsporteføljen med alle tilhørende forsikringsforpliktelser og fordringer. Solvenskapitalkravet frem i tid reduseres i takt med reduksjonen i beste estimat for de forsikringstekniske forpliktelsene. Risikomarginen er nåverdien av kapitalkostnaden ved å holde risikokapital lik solvenskapitalkravet gjennom hele avviklingstiden.

Verdien av de forsikringstekniske avsetningene etter Solvens II og de forsikringsmessige avsetningene i regnskapet er vist i tabell 8 under.

KLP Skadeforsikring AS er ikke omfattet av overgangsreglene og benytter ikke volatilitetsjustering i sine beregninger.

Tabell 8: Forsikringsavsetninger for KLP Skadeforsikring AS. Tall i milliarder kroner.

Forsikringsavsetninger 2018	Beste estimat	Risikomargin	Forsikringstekniske-avsetninger Solvens II	Forsikringsmessige avsetninger Regnskap
Assistanse	0.007	0.002	0.009	0.025
Forsikring mot brann og annen tingskade	0.532	0.039	0.571	0.651
Ansvar	0.136	0.011	0.147	0.148
Ansvarsforsikring for motorvogn	0.091	0.016	0.107	0.144
Annen motorvognforsikring	0.094	0.013	0.107	0.205
Inntektstap	0.359	0.028	0.387	0.432
Yrkesskade	0.582	0.035	0.617	0.654
Skadeforsikring – unntatt helseforsikring	1.801	0.144	1.945	2.259
Helseforsikring	0.054	0.002	0.056	0.064
Skadeforsikring totalt	1.855	0.146	2.001	2.325

D.2.2 Usikkerhet knyttet til verdien av forsikringstekniske avsetninger

Ved anvendelse av komplekse kontantstrømmodeller, vil det alltid hefte noe usikkerhet rundt resultatene. Resultatene er følsomme for de antakelser, valg av metoder og bearbeidelse av input som er foretatt i forkant av hver beregning. Graden av usikkerhet i beregningene av forsikringsforpliktelsen drives av usikkerhet i de underliggende antagelsene. Antakelsene gjennomgås minst årlig i foretakenes risikostyringskomitéer for å sikre at de fortsatt reflekterer foretaket og dets strategier på en hensiktsmessig måte.

Rentekurven, som er gitt av EIOPA, er basert på en del forutsetninger som er usikre, herunder metodikk for ekstrapolering, tidsperiode for å nå langsiktig rente, nivå på langsiktig rente og nivå på volatilitetsjustering. Som en del av ORSA-prosessen gjennomføres følsomhetsanalyser for verdien av solvenskapitalen og kapitalkravene for endrede forutsetninger. Hensikten er blant annet å øke forståelsen rundt følsomheten i beregningene.

D.2.3 Verdien av forsikringsmessige avsetninger, grunnlag, metoder og forutsetninger

KLP

I finansregnskapet består avsetningene av premiereserve, tilleggsavsetninger, kursreguleringsfond, øvrige avsetninger til forsikringsfond og andre tekniske avsetninger. Beregning av premiereserve i finansregnskapet tar utgangspunkt i nåverdien av inn- og utbetalinger ved bruk av samme forutsetninger som i premieberegningsgrunnlaget. Nåverdien beregnes med en diskonteringsrente lik garantert rente på tidspunktet for opptjeningen gjennom den enkelte forsikringskontrakts løpetid.

Verdsettelsen av de forsikringsmessige avsetninger i finansregnskapet er deterministisk. Videre benyttes de biometriske forutsetningene i det til enhver tid gjeldende premieberegningsgrunnlaget. Biometriske forutsetninger omfatter dødelighet, uførhet og reaktivering. Forutsetningene inneholder sikkerhetsmarginer i forhold til det man vurderer som et beste estimat. For langt liv/død benyttes pristariffen K2013. For uførhet og reaktivering benyttes KLPs egne pristariff.

For sykehusleger og sykepleiere benyttes pristariffer for langt liv/død med reduserte dødsintensiteter. For uførhet benyttes pristariffer med reduserte uføreintensiteter. Det er over tid observert at medlemmene av disse risikofellesskapene lever lenger og blir mindre uføre enn medlemmene av de andre fellesordningene i KLP. Pristariffene er meldt og godkjent av Finanstilsynet.

KLP Bedriftspensjon AS

For garanterte produkter er metoder, og antakelser i KLP Bedriftspensjon AS de samme som i KLP med noen forenklinger på modellering av uførhet. Videre benytter KLP Bedriftspensjon AS noen andre parametere enn KLP når det gjelder uførhet. For langt liv/død benyttes pristariffen K2013 som hos KLP.

Selskapet tilbyr risikopensjonsordninger (risikopensjon uten fripoliserett) som normalt er knyttet til innskuddspensjonsordningene. Disse dekningene domineres av uførerisiko. Risikopremie for disse ordningene belastes årlig og det opptjenes ingen rettigheter. Det betyr at KLP Bedriftspensjon AS kan endre pristariffene hvis resultatene tilsier dette og få full effekt fra det tidspunkt prisendringen gjøres. Denne muligheten reduserer tapspotensialet for disse ordningene.

I tillegg er det for dette produktet innført risikoklasser slik at prisen skal gjenspeile uførerisiko for ansatte i den enkelte bedrift. Det betyr at man kan prise risiko bedre ved avgivelse av tilbud og endre pris på etablerte kunder eller kundegrupper hvis resultatene tilsier dette. KLP Bedriftspensjon AS kan også velge å ikke gi tilbud til virksomheter som representerer en uforholdsmessig høy risiko.

KLP Skadeforsikring AS

Ved beregning av forsikringsmessige avsetninger er det foretatt individuell skadereservering for alle meldte skader. Reserveringene justeres i takt med løpende skadebehandling. Alle åpne skader skal ha en spesiell vurdering minst én gang i året.

Avsetning for inntrufne skader som ikke er meldt til selskapet, beregnes ved hjelp av statistiske modeller. Modellene hensyntar det erfaringsbaserte meldemønsteret innenfor de forskjellige risikogruppene.

I skadeforsikring foretas det også målinger og justeringer av de totale erstatningsavsetningene (meldte og ikke meldte skader) slik at det totale avsetningsnivået blir målt opp mot endringer i risikoelementer som skadefrekvens, storskadeinnslag, bestandssammensetning og bestandsstørrelse. Erstatningsavsetningene er vurdert til forventningsrett nivå og inneholder avsetninger for fremtidige indirekte skadebehandlingskostnader. Erstatningsavsetningen er ikke neddiskontert.

Avsetning for ikke opptjent premie utgjør pro-rata delen av forfalt premie som opptjenes etter regnskapsavslutningen.

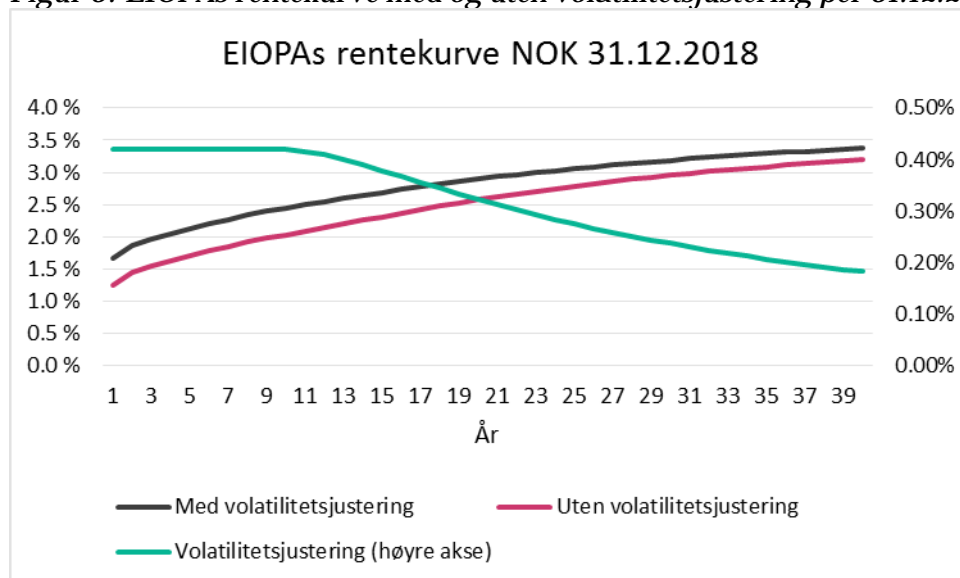
D.2.4 Motsvarsjusteringen

Gruppen anvender ikke motsvarsjusteringen omtalt i artikkel 77b i Solvens II-direktivet⁷.

D.2.5 Volatilitetsjusteringen

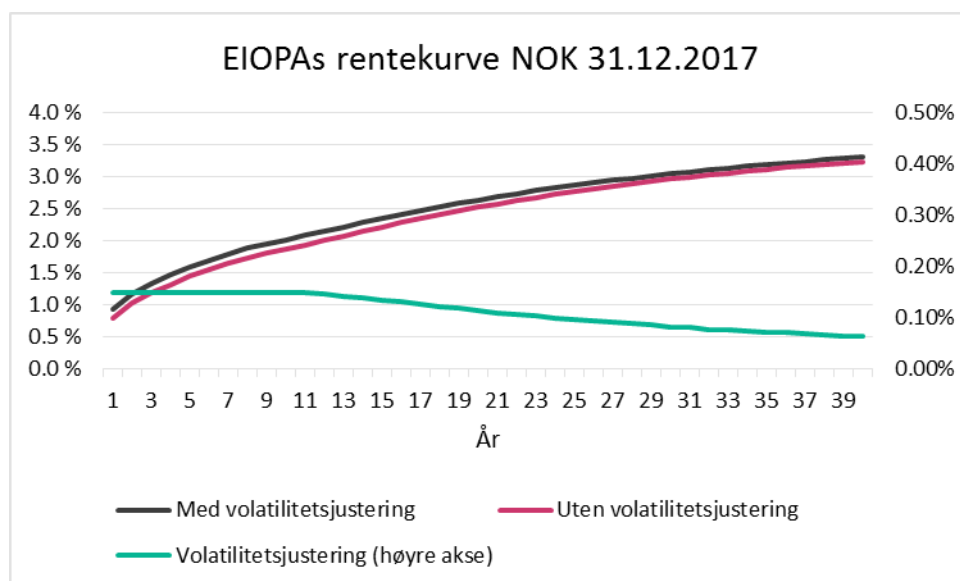
KLP og KLP Bedriftspensjon AS anvender volatilitetsjusteringen omtalt i artikkel 77d i Solvens II-direktivet. Volatilitetsjusteringen gir et påslag i den risikofrie markedsrenten. Det betyr at forpliktelsene blir lavere enn de ville blitt uten denne justeringen. Effekten er avhengig av størrelsen på påslaget. Justeringen per 31.12.2018 utgjør et rentepåslag på 0,42 prosentpoeng de ti første årene, deretter avtar påslaget. Effekten er vist for KLP siden konsernets forsikringstekniske avsetninger domineres av morselskapet.

Figur 3: EIOPAs rentekurve med og uten volatilitetsjustering per 31.12.2018

⁷ 2009/138/EF

Figur 4: EIOPAs rentekurve med og uten volatilitetsjustering per 31.12.2017

Tabell 9: Effekt av å benytte volatilitetsjustering og overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger for KLP. Tall i milliarder kroner.

2018	Med volatilitetsjustering	Uten volatilitetsjustering	Differanse
Forsikringstekniske avsetninger	508.3	508.54	-0.25
Solvenskapitalkrav	12.4	13.17	-0.75
Minstekapitalkrav	5.6	5.93	-0.34
Tellende ansvarlig kapital til dekning av SCR	39.0	39.15	-0.19
Tellende ansvarlig kapital til dekning av MCR	33.9	33.75	0.12
Solvenskapitaldekning	314 %	297 %	17 %
Minstekapitaldekning	606 %	570 %	37 %

Differansen i prosent, er prosentpoeng.

Som tabell 9 over viser, har KLP en solvenskapitaldekning på 297 prosent uten bruk av volatilitetsjustering og en solvenskapitaldekning på 314 prosent med bruk av volatilitetsjustering per 31.12.2018. Bruk av volatilitetsjusteringen gir 17 prosentpoeng økning i solvenskapitaldekningen. Begge beregningen er inkludert bruk av overgangsregler for de forsikringstekniske avsetningene.

D.2.6 Overgangsbestemmelsene om risikofri rentekurve

Gruppen anvender ikke overgangsbestemmelsene om risikofri rentekurve omtalt i Solvens II-direktivets artikkel 308c.

D.2.7 Overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger

KLP og KLP Bedriftspensjon AS anvender det midlertidige fradraget gitt ved overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger omtalt i Solvens II-direktivets artikkel 308d, ved rapportering til Finanstilsynet. Note 26 Kapitalkrav i KLP-konsernets regnskap viser beregningene uten bruk av dette midlertidige fradraget. Beregningene er vist i tabell 10 under.

De forsikringstekniske avsetningene med overgangsregler er verdsatt til 515,4 milliarder kroner i solvensbalansen samlet for KLP Konsern per 31.12.2018. Dette er 0,4 milliarder kroner høyere enn forpliktelsene i finansregnskapet på 515,0 milliarder kroner. Uten overgangsregler er de forsikringstekniske avsetningene i solvensbalansen verdsatt til 520,4 milliarder kroner, 5,4 milliarder kroner høyere enn forpliktelsene i finansregnskapet.

Overgangsbestemmelsene sier at det i 2018 kan trekkes fra 14/16 av denne differansen i Solvens II-verdsettelsen. Det vil si at verdsettelsen av de forsikringstekniske avsetningene under Solvens II inkludert overgangsordningen er 515,4 milliarder kroner. Differansen mellom de forsikringstekniske avsetningene med og uten overgangsordning blir da 5 milliarder kroner.

Fradraget vil reduseres lineært frem til 2032. Differansen for 2018 vil multipliseres med 14/16 som betyr at det er 14 år igjen av overgangsperioden. Overgangsperioden er 16 år fra 2016 til 2032.

Tabell 10: Effekten av å benytte overgangsregelen for de forsikringstekniske avsetningene for gruppen. Tall i milliarder kroner.

2018	Med bruk av overgangsregelen	Uten bruk av overgangsregelen	Differanse
Forsikringstekniske avsetninger	515.4	520.4	-5.0
Solvenskapitalkrav	13.5	14.7	-1.2
Minstekapitalkrav	5.8	6.6	-0.8
Tellende ansvarlig kapital til dekning av SCR	38.8	35.5	3.2
Tellende ansvarlig kapital til dekning av MCR	31.3	30.4	0.9
Solvenskapitaldekning	286 %	241 %	45 %
Minstekapitaldekning	539 %	459 %	80 %

Differansen i prosent, er prosentpoeng.

Med bruk av overgangsbestemmelsen er de forsikringstekniske avsetningene lavere enn uten bruk av den. Den tellende ansvarlige kapitalen øker samtidig hvis man benytter overgangsbestemmelsen. Begge disse endringene trekker i retning av høyere solvenskapitaldekning med bruk av overgangsbestemmelsen enn uten bruk av overgangsbestemmelsen. Selv uten bruk av overgangsreglene for de forsikringstekniske avsetningene oppfyller KLP-konsernet solvenskapitalkravet med god margin.

D.2.8 Diverse

D.2.8.1 Reassuranse

For å begrense risikoen knyttet til katastrofer, har KLP inngått en reassuranseavtale. Avtalen dekker risikoen, utover en nedre grense, knyttet til katastrofehendelser med ti eller flere dødsfall eller uføretilfeller per katastrofe (begrenset til to katastrofer årlig). Det er også en øvre grense for utbetaling fra reassurandør så den reassurerte størrelsen er begrenset.

KLP Bedriftspensjon AS har en tilsvarende type katastrofedekning. Avtalen dekker risikoen, utover en nedre grense, knyttet til katastrofehendelser på mer enn tre dødsfall eller uføretilfeller per katastrofe (begrenset til to katastrofer årlig). Det er også en øvre grense for utbetaling fra reassurandør så den reassurerte størrelsen er begrenset.

KLP Skadeforsikring AS har et eget reassuranseprogram. Selskapet optimaliserer reassuranseprogrammet i forhold til reassuransekostnader og selskapets risikoevne.

Reassuranseprogrammet for KLP Skadeforsikring AS revurderes og fornyes årlig. Det stilles krav til minimumsrating av reassurandør. Andel av programmet plassert hos en reassurandør er begrenset.

D.2.8.2 Vesentlige endringer i forutsetninger

KLP

Tariffen som benyttes ved beregning av garanterte ytelser under Solvens II for langt liv og død, ble endret i alle risikofelleskapene per 01.01.2018. Analyser har vist at medlemmene av risikofelleskapene for sykepleiere og sykehusleger lever lenger enn tidligere analyser tilsa. Tariffen for disse risikofelleskapene har endret dødelighetsgrunnlag per 01.01.2018, slik at beste estimat for de garanterte ytelsene for langt liv er økt (lever lenger).

Dødelighetsgrunnlaget i pristariffen for beregning av premie og premiereserven for alderspensjon, er også endret for disse to risikofelleskapene med virkning fra samme dato, og premiereserven er fullt oppreservert i henhold til endret tariff.

For de resterende risikofelleskapene er trenden motsatt, det vil si medlemmene lever kortere enn tidligere analyser har vist. Tariffen for garanterte ytelser har endret dødelighetsgrunnlag slik at beste estimat for garanterte ytelser for langt liv er redusert (lever kortere). Dødelighetsgrunnlaget i pristariffen for beregning av premie og premiereserve for alderspensjon følger minimumsgrunnlaget K2013, gitt av Finanstilsynet, som tidligere.

KLP Bedriftspensjon AS

For de garanterte produktene, er dødelighetsgrunnlaget for beste estimat for alderspensjon redusert i samsvar med endringene i KLP. Medlemmene lever kortere enn tidligere analyser har vist. Pristariffen er uendret.

KLP Skadeforsikring AS

I løpet av 2018 har det ikke blitt foretatt noen vesentlige endringer i forutsetningene for beregningen av forsikringstekniske avsetninger for KLP Skadeforsikring AS.

D.3 Andre forpliktelser

Tabellen under viser fordelingen av andre forpliktelser.

Tabell 11: Andre forpliktelser. Tall i milliarder kroner.

Andre forpliktelser	Solvens II 2018	Regnskap 2018	Solvens II 2017	Regnskap 2017
Avsetninger, andre enn forsikringstekniske	0,9	0,9	0,5	0,5
Pensjonsforpliktelser	0,7	0,7	0,6	0,6
Utsatt skatteforpliktelse *	3,9	0,5	20,9	0,4
Derivater	3,9	3,9	3,4	3,4
Finansielle forpliktelser, annet enn gjeld til	0,6	0,6	0,7	0,7
Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring, herunder forsikringsformidlere	1,6	1,6	1,5	1,5
Betalingsforpliktelser (til leverandører, ikke forsikring)	1,6	1,6	0,8	0,8
Fondsobligasjonskapital og ansvarlig lånekapital	8,0	7,7	7,8	7,5
Andre forpliktelser**	0,052	0,052	0,049	0,000
Totalt	21,3	17,5	36,2	15,4

*Med brutto skatteforpliktelse under Solvens II

** Reassuranse og andre forpliktelser som ikke er vist andre steder

D.3.1 Avsetninger, andre enn forsikringstekniske avsetninger

Solvens II verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Avsetninger, andre enn forsikringstekniske avsetninger, verdsettes til virkelig verdi.

D.3.2 Pensjonsforpliktelser – pensjoner egne ansatte

Solvens II verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

KLPs ansatte har en ytelsesbasert pensjonsforpliktelse. Hoveddelen er dekket gjennom offentlig tjenestepensjon i KLP ved medlemskap i Fellesordningen for kommuner og bedrifter (Fellesordningen). Øvrig forpliktelser er også ytelsesbasert, men dekkes over driften.

Forpliktelsen inngår i Solvens II-balansen med nåverdien av forpliktelsen på balansedagen, med fradrag for virkelig verdi av pensjonsmidlene. Bruttoforpliktelsen er beregnet ved lineærmetoden. Nåverdien av bruttoforpliktelsen er diskontert på 2,4 prosent som skal gjenspeile rentene på norske høykvalitetsobligasjoner.

Tabellen under viser pensjonsforpliktelsene i milliarder kroner:

Tabell 12: Netto pensjonsforpliktelse for egen ansatte 2018. Tall i milliarder kroner.

Netto pensjonsforpliktelse for ansatte	Fellesordningen	Over drift	Totalt
Nåverdi av forpliktelsene	2,043	0,261	2,304
Virkelig verdi av pensjonsmidlene	1,425	0,000	1,425
Netto pensjonsforpliktelse egne ansatte	0,619	0,261	0,880

Tabell 13: Netto pensjonsforpliktelse for egen ansatte 2017. Tall i milliarder kroner.

Netto pensjonsforpliktelse for ansatte	Fellesordningen	Over drift	Totalt
Nåverdi av forpliktelsene	1.874	0.242	2.116
Virkelig verdi av pensjonsmidlene	1.318	0.000	1.318
Netto pensjonsforpliktelse egne ansatte	0.555	0.242	0.797

Tabell 14: Allokering av pensjonsmidlene for egen ansatte

Pensjonsmidlenes sammensetning	2018	2017
Eiendom	12,7 %	12,3 %
Aksjer og andeler	21,4 %	22,5 %
Utlån	12,1 %	11,6 %
Rentebærende verdipapirer	53,8 %	53,6 %
Totalt	100,0 %	100,0 %

D.3.3 Utsatt skatt

Verdsettelse Solvens II

Se omtale under pkt D.1.2.

Verdsettelse regnskap:

Per 31.12.2018 har gruppen en balanseført netto utsatt skatt på 3,9 milliarder kroner, se omtale under kapittel D.1.2.

D.3.4 Derivater

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Derivater verdsettes til virkelig verdi.

D.3.5 Finansielle forpliktelser annet enn gjeld til kredittinstitusjoner

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi.

D.3.6 Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring, herunder forsikringsformidlere

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi.

D.3.7 Betalingsforpliktelser (til leverandører, ikke forsikring)

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi.

D.3.8 Fondsobligasjonslån

Verdsettelse Solvens II

Under Solvens II verdsettes finansielle forpliktelser ved opptak av lån til virkelig verdi. Senere verdsettelse skal ikke ta hensyn til endringer i selskapets egen kredittverdighet etter opptak. På Solvens II-balansen er fondsobligasjonslånet verdsatt på en rentekurve som ikke inneholder noe kredittpåslag for selskapet, noe som gir en konservativ verdsettelse av lånet.

Verdsettelse regnskap

Fondsobligasjonslånet er regnskapsmessig verdsatt til amortisert kost, justert for verdiendringer som følge av valuta- og renteendringer etter reglene om virkelig verdisikring.

D.3.9 Ansvarlig lånekapital

Verdsettelse Solvens II

Under Solvens II verdsettes finansielle forpliktelser ved opptak av lån til virkelig verdi. Senere verdsettelse skal ikke ta hensyn til endringer i selskapets egen kredittverdighet etter opptak. Ansvarlige lån verdsettes på Solvens II-balansen på en rentekurve der selskapets kredittpåslag er holdt uendret siden opptak av lånet.

Verdsettelse regnskap

Ansvarlig lån er vurdert til amortisert kost. Ansvarlig lån i utenlandsk valuta er omregnet til norske kroner på balansedagen. Dette betyr at den regnskapsmessige bokførte verdien er 300 millioner kroner lavere enn Solvens II-verdsettelsen.

KLP har ett ansvarlig lån per 31.12.2018.

D.4 Alternative verdsettelsesmetoder

KLPs vurderingsprinsipper for eiendeler som ikke kan verdsettes basert på noterte priser, er beskrevet i note 7 Virkelig verdi hierarki i årsrapporten for KLP-konsern 2018.

D.5 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om verdsettingen anses dekket i det foregående.

E. Kapitalforvaltning

KLP-konsernets overordnede mål er å forvalte den kapitalen medlemmene har plassert i foretaket, enten som eier (egenkapital) eller som pensjonskunde (pensjonsfond), best mulig innenfor virksomhetens risikoevne.

E.1 Ansvarlig kapital

Konsernets ansvarlige kapital domineres av ansvarlig kapital i morselskapet. Mindre bidrag kommer fra KLP Skadeforsikring AS, KLP Bedriftspensjon AS samt ansvarlig kapital beregnet i samsvar med relevante sektorregler for KLP Banken AS og KLP Kapitalforvaltning AS. Formålet med foretakets ansvarlige kapital er å tilfredsstille regulatoriske krav under Solvens II med god margin. Foretaket rapporterer kapitaldekning for solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet kvartalsvis.

Styrene i KLP, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS har vedtatt en retningslinje for kapitalstyring. Formålet med retningslinjen er å sikre at de respektive foretakene er tilstrekkelig kapitalisert og oppfyller de regulatoriske minimumskrav til kapital fastsatt av Finanstilsynet. Foretakene har i tillegg satt egne rammer for solvenskapitalkapitaldekningen som ligger godt over kravene fra Finanstilsynet.

Retningslinjen definerer soner for kapitaldekningen. Det utarbeides årlig en kapitalplan hvor soneinndelingen og mål for kapitaldekning fastsettes for planperioden som normalt er tre år. Hvilke tiltak som kan eller skal iverksettes ved ulike nivå på kapitaldekningen defineres også. I inneværende planperiode har KLP, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS alle et mål om å ha en solvenskapitaldekning på over 150 prosent. Selskapene oppfyller kravet med god margin bortsett fra KLP Bedriftspensjon AS. Her vil tiltak, avhengig av vurderinger og analyser, iverksettes for å nå målet.

KLP og KLP Bedriftspensjon AS benytter overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger, men gruppen setter mål for solvenskapitaldekning uten bruk av denne. Av samme grunn rapporteres solvenskapitaldekning uten bruk av overgangsregel i noter til foretakenes regnskap og KLP-konsernets regnskap. Gruppens solvenskapitaldekning uten bruk av overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger var 241 prosent per 31.12.2018, godt over eget mål på 150 prosent, som igjen er godt over myndighetenes krav. Solvenskapitaldekningen med bruk av overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger var 286 prosent for gruppen.

KLP har i sine vedtekter en rett til å kalle inn kapital fra sine eiere. I tillegg henter selskapet inn et årlig egenkapitalbidrag fra sine eiere. For 2018 var egenkapitalbidraget 0,35 prosent av premiereserven.

Den ansvarlige kapitalen klassifiseres i tre kapitalgrupper med utgangspunkt i egenskapene ved den enkelte kapitalpost. Kvalitet og tilgjengelighet er avgjørende for klassifiseringen. Hovedinndelingen baseres på om

- Kapitalen kan benyttes til eller innbetales etter påkrav for å dekke ethvert tap til enhver tid
- Kapitalen kan ved avvikling benyttes til å dekke tap og skal ikke tilbakebetales før alle andre krav er dekket, herunder krav som følger av forsikrings- og gjenforsikringsavtaler

Kapitalgruppe 1

Selskapets ansvarlige kapital i kapitalgruppe 1 uten begrensninger består av innskutt egenkapital i KLP, aksjekapital i KLP Skadeforsikring og KLP Bedriftspensjon, overkurs i KLP Bedriftspensjon AS samt en avstemmingsreserve for konsernet. Avstemmingsreserven sørger for at differansen mellom eiendeler og forpliktelser på Solvens II-balansen er reflektert i den ansvarlige kapitalen. I tillegg inngår fondsobligasjonslånet som kapital i kapitalgruppe 1 med begrensninger. Til dekning av solvenskapitalkravet på gruppenivå kommer deltakerinteresser i KLP Banken AS og KLP Kapitalforvaltning AS til fradrag og erstattes med disse selskapenes ansvarlige kapital beregnet i samsvar med relevante sektorregler. All kapital i kapitalgruppe 1 er basiskapital.

Kapitalgruppe 2

Under kapitalgruppe 2 inngår ansvarlige lån, risikoutjevningfond og avsetning til naturskadefondet som basiskapital. I tillegg inngår ikke-innbetalt egenkapitaltilskudd og ikke-innbetalt innskudd i medhold av etterutligningsretten for KLP som supplerende kapital. Denne supplerende kapitalen beregnes som 2,5 prosent av KLPs samlede premiereserve til enhver tid, der godkjenning for denne metodikken er gitt frem til og med 31.12.2019. Godkjenningen fra Finanstilsynet ble gitt 22.12.2015.

Kapitalgruppe 3

Under kapitalgruppe 3 inngår en eventuell netto utsatt skattefordel med visse begrensninger. Både ved årsslutt 2016 og årsslutt 2017 var denne null for konsernet.

Fondsobligasjonslånet (15 milliarder JPY) med Solvens II-verdi på 1,662 milliarder kroner per 31.12.2018, har en fast rente på USD-rente på 5,07 prosent per år. Lånet er evigvarende, men KLP har rett til å innløse lånet 28.04.2034. Dersom KLP ikke benytter sin rett til innløsning i 2034, får lånet flytende rente. Kredittmarginen øker da med 1 prosentpoeng til seks måneders JPY LIBOR-rente + margin på 3,30 prosent per år. Lånet ble utstedt 22.04.2014.

Det ansvarlig lånet (600 millioner EUR) med Solvens II-verdi på 6,38 milliarder kroner per 31.12.2018, har en fast rente på 4,25 prosent per år. Lånet ble utstedt 10.06.2015 og er tidsbegrenset med forfall i 2045. Innlånet kan innfris av KLP etter ti år, og på hver renteinbetalingsdato etter dette frem til forfallstidspunktet. Lånet er notert på London Stock Exchange.

Solvens II-regelverket stiller krav til sammensetningen av den ansvarlige kapitalen til dekning av henholdsvis solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet. Dette kalles tellende ansvarlig kapital.

E.1.1 Klassifisering av ansvarlig kapital som kan dekke solvenskapitalkravet

Ansvarlig kapital til dekning av solvenskapitalkravet var ved årsslutt 2018 og årsslutt 2017 sammensatt som vist i tabell 15 under. Beregningene av forsikringstekniske avsetninger er med overgangsregler.

Tabell 15: Klassifisering av ansvarlig kapital for gruppen. Tall i milliarder kroner.

Tellende ansvarlig kapital for å dekke SCR	31.12.2018	31.12.2017
Kapital uten begrensninger	30 874	32 498
Fondsobligasjonslån	1 662	1 534
Fradrag for deltakerinteresser i finansinstitusjoner	-2 410	-2 337
Ansvarlig kapital i finansinstitusjoner	2 347	2 230
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 1	32 472	33 926
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 1	32 472	33 926
Ansvarlige lån	6 380	6 270
Risikoutjevningfond	4 797	4 156
Naturskadefond	206	164
Supplerende kapital	10 827	10 144
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2	22 210	20 734
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2	6 307	6 216
Utsatt skattefordel	-	-
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 3	-	-
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 3	-	-
Tellende ansvarlig kapital som kan dekke solvenskapitalkravet	38 779	40 141

Kapital uten begrensninger fremkommer som differansen mellom eiendeler og forpliktelser i Solvens II-balansen (35,9 milliarder kroner) fratrukket risikoutjevningfondet (4,8 milliarder kroner), naturskadefondet (0,2 milliarder kroner). Totalt utgjør dette 30,9 milliarder kroner per 31.12.2018.

Kapital med begrensninger kan ikke utgjøre mer enn 20 prosent av det samlede beløpet for postene i kapitalgruppe 1. Fondsobligasjonslånet ligger godt under denne begrensningen.

Videre kan ikke summen av tellende kapital i kapitalgruppe 2 og 3 overstige 50 prosent av solvenskapitalkravet. For konsernet virker dette begrensende både ved årsslutt 2018 og årsslutt 2017. Ved en eventuell økning i solvenskapitalkravet vil den ubenyttede kapitalen i kapitalgruppe 2 redusere den negative effekten på kapitaldekningen betydelig.

E.1.2 Klassifisering av basiskapital som kan dekke minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav

Basiskapital til dekning av minimumssolvenskapitalkravet var ved årsslutt 2018 og årsslutt 2017 sammensatt som vist i tabell 16 under. Beregningene av forsikringstekniske avsetninger er med overgangsregler.

Tabell 16: Klassifisering av ansvarlig kapital for gruppen. Tall i milliarder kroner.

Tellende ansvarlig kapital for å dekke MCR	31.12.2018	31.12.2017
Kapital uten begrensninger	30 874	32 498
Fondsobligasjonslån	1 662	1 534
Frdrag for deltakerinteresser i finansinstitusjoner	-2 410	-2 337
Ansvarlig kapital i finansinstitusjoner	2 347	2 230
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 1	32 472	33 926
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 1	32 472	33 926
Ansvarlige lån	6 380	6 270
Risikoutjevningfond	4 797	4 156
Naturskadefond	206	164
Supplerende kapital	10 827	10 144
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2	22 210	20 734
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2	1 161	1 119
Utsatt skattefordel	-	-
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 3	-	-
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 3	-	-
Tellende ansvarlig kapital som kan dekke minimum solvenskapitalkrav	33 633	35 045

Begrensninger på kapitalen i kapitalgruppe 1, er som beskrevet under kapittel E.1.1. Videre kan ikke summen av tellende kapital i kapitalgruppe 2 og 3 overstige 20 prosent av minimumssolvenskapitalkravet. For konsernet virker dette begrensende både ved årsslutt 2018 og årsslutt 2017. Ved en eventuell økning i minimumssolvenskapitalkravet vil den ubenyttede kapitalen i kapitalgruppe 2 redusere den negative effekten på kapitaldekningen betydelig.

E.1.3 Forskjeller mellom egenkapital i foretakets regnskap og differansen mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II

Forskjell mellom egenkapital i regnskapet og differanse mellom eiendeler og forpliktelser på Solvens II-balansen for KLP konsernet, var ved årsslutt 2018 og årsslutt 2017 som gitt i tabell 17 under:

Tabell 17: Sum egenkapital i regnskapet og diffeansen mellom eiendelene og forpliktelsene under Solvens II. Tall i milliarder kroner.

KLP konsern	31.12.2018	31.12.2017
Innskutt egenkapital	14.6	13.1
Opptjent egenkapital	19.3	16.4
Sum egenkapital	33.9	29.6
Differanse mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II	35.9	36.8
Forskjell	2.0	7.3

Det midlertidige fradraget i forsikringstekniske avsetninger under Solvens II gjør at forsikringstekniske avsetninger er verdsatt ulikt de forsikringsmessige avsetningene i regnskapet for livsforsikring. Forskjellen mellom egenkapital i regnskapet og differansen mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II i 2018 kommer fra merverdier i renteporteføljer bokført til amortisert kost samt utsatt skatt. I tillegg kommer mindre bidrag fra ulik verdsettelse av finansielle forpliktelser og forsikringstekniske avsetninger for skadeforsikring samt at immaterielle eiendeler er verdsatt til null på Solvens II-balansen.

E.2 Solvenskapitalkrav og minstebeløp for gruppens solvenskapitalkrav

E.2.1 Solvenskapitalkrav

Ved årsslutt 2018 var kapitalkravene som følger:

Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav:	5,8 milliarder kroner
Solvenskapitalkrav:	13,5 milliarder kroner

Kapitalkravene over er inkludert overgangsregler for tekniske avsetninger.

Gruppen benytter standardformelen uten noen foretaksspesifikke parametere. Solvenskapitalkravet ved årsslutt 2018 og årsslutt 2017 fordeler seg som i tabell 18 under.

Tabell 18: Solvenskapitalkravets sammensetning med overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

KLP gruppe	31.12.2018	31.12.2017
Markedsrisiko	4.1	4.0
Motpartsrisiko	0.1	0.2
Forsikringsrisiko	11.2	11.2
Helseforsikringsrisiko	0.3	0.4
Skadeforsikringsrisiko	0.4	0.3
Diversifisering	-3.1	-3.1
Operasjonell risiko	2.3	2.5
Tapsabsorberende evne til utsatt skatt	-2.9	-3.9
Kapitalkrav for KLP Banken AS og KLP Kapitalforvaltning AS	0.9	0.8
Solvenskapitalkrav	13.5	12.4

Reduksjonen i solvenskapitalkravet skyldes i hovedsak økt tapsabsorberende evne til utsatt skatt.

E.2.2 Forenklede beregninger

Gruppen benytter forenklingene for motpartsrisikomodulen beskrevet i artikkel 111 og artikkel 112 i vedlegg til Forskrift om utfyllende regler til Solvens II-forskriften.

Forenklingen i artikkel 111 innebærer at det ikke beregnes diversifiseringseffekter innad i en modul ved beregning av risikoreducerende virkning av derivater. Forenklingen i artikkel 112 innebærer at risikojustert verdi av en sikkerhet sjablongmessig settes til 75 prosent. Begge forenklinger gjøres for å lette beregningsarbeidet og gir ubetydelige økninger i kapitalkravet for motpartsrisiko.

E.2.3 Foretaksspesifikke parametere

Gruppen benytter ikke foretaksspesifikke parametere.

E.2.4 Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav

Beløpet for gruppens minimumssolvenskapitalkrav er sammensatt av minimumssolvenskapitalkravene for KLP, KLP Skadeforsikring AS og KLP Bedriftspensjon AS. Ved årsslutt 2017 og årsslutt 2016 fordelte dette seg som vist i tabell 19 under.

Tabell 19: Sammensetning av minimumssolvenskapitalkrav med overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

Minimumssolvenskapitalkrav MSCR	31.12.2018	31.12.2017
Minstekapitalkrav KLP	5.6	5.1
Minstekapitalkrav KLP Bedriftspensjon AS	0.1	0.1
Minstekapitalkrav KLP Skadeforsikring AS	0.3	0.4
Minimumssolvenskapitalkrav MSCR	5.8	5.6

E.3 Bruk av den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko ved beregning av solvenskapitalkravet

Gruppen benytter ikke den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko.

E.4 Forskjeller mellom standardformelen og benyttede interne modeller

Gruppen benytter ikke interne modeller.

E.5 Manglende oppfyllelse av solvenskapitalkravet

Gruppen oppfyller både solvenskapitalkravet og minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav.

E.6 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om gruppens kapitalkrav anses dekket i det foregående.

Godkjenning

Rapporten er godkjent av styret i KLP 11. april 2019.

Sverre Thornes, Konsernsjef

Templater

Følgende QRTer (Quantitative Reporting Templates) er inkludert i det følgende.

QRT kode	QRT navn
S.01.02.04	Generell informasjon om gruppen
S.02.01.01	Balansen
S.05.01.01	Premier, erstatninger og kostnader pr. forsikringsbransje
S.05.02.01	Premier, erstatninger og kostnader - landfordelt
S.22.01.04	Effekten av overgangsregler og andre tiltak knyttet til langsiktige garantier
S.23.01.04	Ansvarlig kapital
S.25.01.04	Solvenskapitalkrav - for grupper som benytter standardmetoden
S.32.01.04	Foretak som inngår i gruppen

HOVEDKONTOR

Besøksadresse:

Dronning Eufemias gate 10, Oslo

Sentralbord: 55 54 85 00

Faks: 22 03 36 00

REGIONSKONTOR

Besøksadresse:

Zander Kaaes gate 7, Bergen

Kundesenter: 55 54 85 00

Faks: 55 54 85 90

ALL POST SENDES TIL

Kommunal Landspensjonskasse,

Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo

Elektroniske henvendelser:

klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606

Annex I
S.01.02.04
Basic Information - General

		C0010
Participating undertaking name	R0010	Kommunal Landspensjonskasse
Group identification code	R0020	SC/938708606
Type of code of group	R0030	Specific code
Country of the group supervisor	R0050	NO
Sub-group information	R0060	No sub-group information
Language of reporting	R0070	Norwegian
Reporting submission date	R0080	2019-03-25
Financial year end	R0081	2018-12-31
Reporting reference date	R0090	2018-12-31
Regular/Ad-hoc submission	R0100	Regular reporting
Currency used for reporting	R0110	NOK
Accounting standards	R0120	IFRS
Method of Calculation of the group SCR	R0130	Standard formula
Use of group specific parameters	R0140	Don't use group specific parameters
Ring-fenced funds	R0150	Not reporting activity by RFF
Method of group solvency calculation	R0160	Accounting consolidation-based method [method 1]
Matching adjustment	R0170	No use of matching adjustment
Volatility adjustment	R0180	Use of volatility adjustment
Transitional measure on the risk-free interest rate	R0190	No use of transitional measure on the risk-free interest rate
Transitional measure on technical provisions	R0200	Use of transitional measure on technical provisions
Initial submission or re-submission	R0210	Initial submission
Exemption of reporting ECAI information	R0250	Not exempted

S.02.01.01

Balance sheet

	Solvency II value	Statutory accounts value
	C0010	C0020
Assets		
Goodwill	R0010	.
Deferred acquisition costs	R0020	.
Intangible assets	R0030	231 339 631
Deferred tax assets	R0040	0
Pension benefit surplus	R0050	.
Property, plant & equipment held for own use	R0060	1 789 870 522
Investments (other than assets held for index-linked and unit-linked contracts)	R0070	475 558 434 786
Property (other than for own use)	R0080	49 616 245 431
Holdings in related undertakings, including participations	R0090	3 938 523 048
Equities	R0100	30 552 486 717
Equities - listed	R0110	.
Equities - unlisted	R0120	.
Bonds	R0130	238 361 149 566
Government Bonds	R0140	.
Corporate Bonds	R0150	.
Structured notes	R0160	.
Collateralised securities	R0170	.
Collective Investments Undertakings	R0180	150 696 075 531
Derivatives	R0190	776 600 513
Deposits other than cash equivalents	R0200	1 617 353 980
Other investments	R0210	.
Assets held for index-linked and unit-linked contracts	R0220	3 396 509 983
Loans and mortgages	R0230	77 083 784 540
Loans on policies	R0240	.
Loans and mortgages to individuals	R0250	.
Other loans and mortgages	R0260	.
Reinsurance recoverables from:	R0270	63 030 357
Non-life and health similar to non-life	R0280	63 030 357
Non-life excluding health	R0290	.
Health similar to non-life	R0300	-2 350 000
Life and health similar to life, excluding health and index-linked and unit-linked	R0310	.
Health similar to life	R0320	.
Life excluding health and index-linked and unit-linked	R0330	.
Life index-linked and unit-linked	R0340	.
Deposits to cedants	R0350	.
Insurance and intermediaries receivables	R0360	740 181 132
Reinsurance receivables	R0370	8 426 932
Receivables (trade, not insurance)	R0380	187 564 121
Own shares (held directly)	R0390	.
Amounts due in respect of own fund items or initial fund called up but not yet paid in	R0400	.
Cash and cash equivalents	R0410	7 228 694 476
Any other assets, not elsewhere shown	R0420	229 425 889
Total assets	R0500	566 517 262 369
		572 550 998 457

	Solvency II value	Statutory accounts value
	C0010	C0020
Liabilities		
Technical provisions – non-life		
Technical provisions – non-life (excluding health)		
Technical provisions calculated as a whole		
Best Estimate	R0510 1 945 277 351	2 261 196 107
Risk margin	R0520 941 303 967	1 174 557 233
R0530 0		
Best Estimate	R0540 860 064 146	
Risk margin	R0550 81 239 820	
Technical provisions - health (similar to non-life)		
Technical provisions calculated as a whole		
Best Estimate	R0560 1 003 973 384	1 086 638 874
Risk margin	R0570 0	
R0580 941 359 385		
Risk margin	R0590 62 613 999	
Technical provisions - life (excluding index-linked and unit-linked)		
Technical provisions - health (similar to life)		
Technical provisions calculated as a whole		
Best Estimate	R0600 510 049 769 341	509 347 593 227
Risk margin	R0610 157 956 220	63 536 005
R0620 0		
Best Estimate	R0630 152 006 565	
Risk margin	R0640 5 949 656	
Technical provisions – life (excluding health and index-linked and unit-linked)		
Technical provisions calculated as a whole		
Best Estimate	R0650 509 891 813 120	509 284 057 221
Risk margin	R0660 0	
R0670 496 972 847 293		
Risk margin	R0680 12 918 965 828	
Technical provisions – index-linked and unit-linked		
Technical provisions calculated as a whole		
Best Estimate	R0690 3 403 355 699	3 396 371 559
Risk margin	R0700 0	
R0710 3 381 674 441		
Risk margin	R0720 21 681 258	
R0730 .		
R0740 0		
Contingent liabilities		
Provisions other than technical provisions		
Pension benefit obligations	R0750 911 846 874	911 846 874
Deposits from reinsurers	R0760 658 055 267	658 055 267
Deferred tax liabilities	R0770 .	.
Derivatives	R0780 3 898 729 313	665 922 752
Debts owed to credit institutions	R0790 3 891 213 443	3 891 213 443
Financial liabilities other than debts owed to credit institutions	R0800 .	.
Insurance & intermediaries payables	R0810 649 582 757	649 582 757
Reinsurance payables	R0820 1 611 920 229	1 625 688 372
Payables (trade, not insurance)	R0830 256 608	256 608
Subordinated liabilities		
Subordinated liabilities not in Basic Own Funds		
R0840 1 560 161 551		1 560 161 551
R0850 8 041 455 989		7 690 782 631
Subordinated liabilities in Basic Own Funds		
R0860 .		.
R0870 8 041 455 989		7 690 782 631
Any other liabilities, not elsewhere shown	R0880 52 187 257	0
Total liabilities	R0900 536 673 811 680	532 658 671 150
Excess of assets over liabilities	R1000 35 877 186 776	33 858 591 219

S.05.01.01
 Premiums, claims and expenses by line of business

		Line of Business for: non-life insurance and reinsurance obligations (direct business and accepted proportional reinsurance)											Total	
		Medical expense insurance	Income protection insurance	Workers' compensation insurance	Motor vehicle liability insurance	Other motor insurance	Marine, aviation and transport insurance	Fire and other damage to property insurance	General liability insurance	Credit and suretyship insurance	Legal expenses insurance	Assistance	Miscellaneous financial loss	
		C0010	C0020	C0030	C0040	C0050	C0060	C0070	C0080	C0090	C0100	C0110	C0120	C0200
Premiums written														
Gross - Direct Business	R0110		78 988 030	100 498 425	134 996 697	293 501 492		534 146 855	54 590 795			41 783 107		1 238 505 400
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0120													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0130													
Reinsurers' share	R0140		0	2 600 000	1 974 712	0	63 330 513	1 885 280			0			69 790 505
Net	R0200	0	78 988 030	97 898 425	133 021 985	293 501 492	0	470 816 342	52 705 515	0	0	41 783 107	0	1 168 714 895
Premiums earned														
Gross - Direct Business	R0210		75 899 585	99 248 797	134 177 676	280 150 241		524 160 485	54 244 846			38 944 576		1 206 826 208
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0220													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0230													
Reinsurers' share	R0240		0	2 600 000	1 974 712	0	63 330 513	1 884 718			0			69 789 943
Net	R0300	0	75 899 585	96 648 797	132 202 964	280 150 241	0	460 829 972	52 360 128	0	0	38 944 576	0	1 137 036 265
Claims incurred														
Gross - Direct Business	R0310		16 877 140	12 573 820	89 069 984	248 150 111		371 157 488	58 326 389			19 321 871		815 476 802
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0320													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0330													
Reinsurers' share	R0340		26 769	0	0	0	-9 190 292	9 560 549			0			397 025
Net	R0400	0	16 850 371	12 573 820	89 069 984	248 150 111	0	380 347 780	48 765 841	0	0	19 321 871	0	815 079 777
Changes in other technical provisions														
Gross - Direct Business	R0410													
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0420													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0430													
Reinsurers' share	R0440													
Net	R0500	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Expenses incurred														
Gross - Direct Business	R0550	0	17 717 805	23 168 386	31 322 094	65 397 557	0	122 358 685	12 662 778	0	0	9 091 122	0	281 718 427
Administrative expenses														
Gross - Direct Business	R0610		474 733	620 776	839 248	1 752 270		3 278 493	339 288			243 589		7 548 396
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0620													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0630													
Reinsurers' share	R0640													
Net	R0700	0	474 733	620 776	839 248	1 752 270	0	3 278 493	339 288	0	0	243 589	0	7 548 396
Investment management expenses														
Gross - Direct Business	R0710		160 250	209 548	283 294	591 492		1 106 680	114 529			82 225		2 548 017
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0720													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0730													
Reinsurers' share	R0740													
Net	R0800	0	160 250	209 548	283 294	591 492	0	1 106 680	114 529	0	0	82 225	0	2 548 017
Claims management expenses														
Gross - Direct Business	R0810		2 709 035	3 542 424	4 789 118	9 999 223		18 708 524	1 936 127			1 390 024		43 074 474
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0820													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0830													
Reinsurers' share	R0840													
Net	R0900	0	2 709 035	3 542 424	4 789 118	9 999 223	0	18 708 524	1 936 127	0	0	1 390 024	0	43 074 474
Acquisition expenses														
Gross - Direct Business	R0910		5 224 523	6 831 758	9 236 076	19 284 050		36 080 415	3 733 926			2 680 737		83 071 487
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0920													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0930													
Reinsurers' share	R0940													
Net	R1000	0	5 224 523	6 831 758	9 236 076	19 284 050	0	36 080 415	3 733 926	0	0	2 680 737	0	83 071 487
Overhead expenses														
Gross - Direct Business	R1010		9 149 264	11 963 879	16 174 358	33 770 522		63 184 573	6 538 908			4 694 548		145 476 053
Gross - Proportional reinsurance accepted	R1020													
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R1030													
Reinsurers' share	R1040													
Net	R1100	0	9 149 264	11 963 879	16 174 358	33 770 522	0	63 184 573	6 538 908	0	0	4 694 548	0	145 476 053
Other expenses														
Gross - Direct Business	R1200													0
Net	R1300													0
Total expenses														281 718 427

S.05.02.01

Premiums, claims and expenses by country

Non-life obligations		Home Country	Country (by amount of gross premiums written) - non-life obligations	Total Top 5 and home country
	R0010		R0010-C0090	
		C0080	C0090	C0140
Premiums written				
Gross - Direct Business	R0110	1 238 505 400	R0110-C0090	1 238 505 400
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0120		R0120-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0130		R0130-C0090	
Reinsurers' share	R0140	69 790 505	R0140-C0090	69 790 505
Net	R0200	1 168 714 895	R0200-C0090	1 168 714 895
Premiums earned				
Gross - Direct Business	R0210	1 206 826 208	R0210-C0090	1 206 826 208
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0220		R0220-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0230		R0230-C0090	
Reinsurers' share	R0240	69 789 943	R0240-C0090	69 789 943
Net	R0300	1 137 036 265	R0300-C0090	1 137 036 265
Claims incurred				
Gross - Direct Business	R0310	815 476 802	R0310-C0090	815 476 802
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0320		R0320-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0330		R0330-C0090	
Reinsurers' share	R0340	397 025	R0340-C0090	397 025
Net	R0400	815 079 777	R0400-C0090	815 079 777
Changes in other technical provisions				
Gross - Direct Business	R0410		R0410-C0090	
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0420		R0420-C0090	
Gross - Non- proportional reinsurance accepted	R0430		R0430-C0090	
Reinsurers' share	R0440		R0440-C0090	
Net	R0500	0	R0500-C0090	0
Expenses incurred	R0550	281 718 427	R0550-C0090	281 718 427
Other expenses	R1200			0
Total expenses	R1300	281 718 427	R1300-C0090	281 718 427

Life obligations		Home Country	Country (by amount of gross premiums written) - life obligations	Total Top 5 and home country
	R1400		R1400-C0230	
		C0220	C0230	C0280
Premiums written				
Gross	R1410	39 904 775 625	R1410-C0230	39 904 775 625
Reinsurers' share	R1420	1 821 373	R1420-C0230	1 821 373
Net	R1500	39 902 954 252	R1500-C0230	39 902 954 252
Premiums earned				
Gross	R1510	39 376 810 211	R1510-C0230	39 376 810 211
Reinsurers' share	R1520	1 821 373	R1520-C0230	1 821 373
Net	R1600	39 374 988 838	R1600-C0230	39 374 988 838
Claims incurred				
Gross	R1610	37 737 483 619	R1610-C0230	37 737 483 619
Reinsurers' share	R1620	0	R1620-C0230	0
Net	R1700	37 737 483 619	R1700-C0230	37 737 483 619
Changes in other technical provisions				
Gross	R1710		R1710-C0230	
Reinsurers' share	R1720		R1720-C0230	
Net	R1800	0	R1800-C0230	0
Expenses incurred	R1900	1 208 762 255	R1900-C0230	1 208 762 255
Other expenses	R2500			0
Total expenses	R2600			1 208 762 255

Annex I
S.22.01.04
Impact of long term guarantees measures and transitionals

		Impact of the LTG measures and transitionals (Step-by-step approach)									
		Amount with Long Term Guarantee measures and transitionals	Without transitional on technical provisions	Impact of transitional on technical provisions	Without transitional on interest rate	Impact of transitional on interest rate	Without volatility adjustment and without other transitional measures	Impact of volatility adjustment set to zero	Without matching adjustment and without all the others	Impact of matching adjustment set to zero	Impact of all LTG measures and transitionals
		C0010	C0020	C0030	C0040	C0050	C0060	C0070	C0080	C0090	C0100
Technical provisions	R0010	515 398 402 391	520 420 643 685	5 022 241 294	520 420 643 685	0	520 686 716 816	266 073 131	520 686 716 816	0	5 288 314 425
Basic own funds	R0020	41 508 317 233	37 680 012 559	-3 828 304 673	37 680 012 559	0	37 450 257 435	-229 755 124	37 450 257 435	0	-4 058 059 797
Excess of assets over liabilities	R0030	35 877 186 776	32 048 882 103	-3 828 304 673	32 048 882 103	0	31 819 126 979	-229 755 124	31 819 126 979	0	-4 058 059 797
Restricted own funds due to ring-fencing and matching portfolio	R0040	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eligible own funds to meet Solvency Capital Requirement	R0050	38 779 022 253	35 547 685 890	-3 231 336 363	35 547 685 890	0	35 693 762 654	146 076 764	35 693 762 654	0	-3 085 259 599
Tier 1	R0060	32 472 352 402	28 644 047 729	-3 828 304 673	28 644 047 729	0	28 414 292 605	-229 755 124	28 414 292 605	0	-4 058 059 797
Tier 2	R0070	6 306 669 850	6 903 638 161	596 968 311	6 903 638 161	0	7 279 470 049	375 831 888	7 279 470 049	0	972 800 198
Tier 3	R0080	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Solvency Capital Requirement	R0090	13 543 174 531	14 737 667 266	1 194 492 735	14 737 667 266	0	15 516 802 681	779 135 415	15 516 802 681	0	1 973 628 149

Annex I
S.23.01.04
Own funds

Basic own funds before deduction for participations in other financial sector

Ordinary share capital (gross of own shares)
 Non-available called but not paid in ordinary share capital at group level
 Share premium account related to ordinary share capital
 Initial funds, members' contributions or the equivalent basic own - fund item for mutual and mutual-type undertakings
 Subordinated mutual member accounts
 Non-available subordinated mutual member accounts at group level
 Surplus funds
 Non-available surplus funds at group level
 Preference shares
 Non-available preference shares at group level
 Share premium account related to preference shares
 Non-available share premium account related to preference shares at group level
 Reconciliation reserve
 Subordinated liabilities
 Non-available subordinated liabilities at group level
 An amount equal to the value of net deferred tax assets
 The amount equal to the value of net deferred tax assets not available at the group level
 Other items approved by supervisory authority as basic own funds not specified above
 Non available own funds related to other own funds items approved by supervisory authority
 Minority interests (if not reported as part of a specific own fund item)
 Non-available minority interests at group level

Own funds from the financial statements that should not be represented by the reconciliation reserve and do not meet the criteria to be classified as Solvency II own funds

Own funds from the financial statements that should not be represented by the reconciliation reserve and do not meet the criteria to be classified as Solvency II own funds

Deductions

Deductions for participations in other financial undertakings, including non-regulated undertakings carrying out financial activities
 whereof deducted according to art 228 of the Directive 2009/138/EC
 Deductions for participations where there is non-availability of information (Article 229)
 Deduction for participations included by using D&A when a combination of methods is used
 Total of non-available own fund items

Total deductions

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
R0010	248 250 000	248 250 000	.	.	.
R0020	.	.	.	.	.
R0030	713 000 000	713 000 000	.	.	.
R0040	14 553 649 068	14 553 649 068	.	.	.
R0050	.	.	.	.	.
R0060	.	.	.	.	.
R0070	.	.	.	.	.
R0080	.	.	.	.	.
R0090	.	.	.	.	.
R0100	.	.	.	.	.
R0110	.	.	.	.	.
R0120	.	.	.	.	.
R0130	15 359 092 717	15 359 092 717	.	.	.
R0140	8 041 455 989	.	1 661 646 126	6 379 809 863	.
R0150	.	.	.	.	.
R0160	0	.	.	.	0
R0170	.	.	.	.	.
R0180	5 003 194 991	.	.	5 003 194 991	.
R0190	.	.	.	.	.
R0200	.	.	.	.	.
R0210	.	.	.	.	.
R0220	.	.	.	.	.
R0230	2 410 325 533	2 410 325 533	.	.	.
R0240	.	.	.	.	.
R0250	.	.	.	.	.
R0260	.	.	.	.	.
R0270	.	.	.	.	.
R0280	2 410 325 533	2 410 325 533	.	.	.

Total basic own funds after deductions**Ancillary own funds**

Unpaid and uncalled ordinary share capital callable on demand

Unpaid and uncalled initial funds, members' contributions or the equivalent basic own fund item for mutual and mutual - type undertakings, callable on demand

Unpaid and uncalled preference shares callable on demand

A legally binding commitment to subscribe and pay for subordinated liabilities on demand

Letters of credit and guarantees under Article 96(2) of the Directive 2009/138/EC

Letters of credit and guarantees other than under Article 96(2) of the Directive **2009/138/EC**

Supplementary members calls under first subparagraph of Article 96(3) of the Directive 2009/138/EC

Supplementary members calls - other than under **first subparagraph** of Article 96(3) of the Directive **2009/138/EC**

Non available ancillary own funds at group level

Other ancillary own funds

Total ancillary own funds**Own funds of other financial sectors**

Credit Institutions, investment firms, financial institutions, alternative investment fund manager, financial institutions

Institutions for occupational retirement provision

Non regulated entities carrying out financial activities

Total own funds of other financial sectors

Own funds when using the D&A, exclusively or in combination of method 1

Own funds aggregated when using the D&A and combination of method

Own funds aggregated when using the D&A and combination of method net of IGT

Total available own funds to meet the consolidated group SCR (excluding own funds from other financial sector and from the undertakings included via D&A)

Total available own funds to meet the minimum consolidated group SCR

Total eligible own funds to meet the consolidated group SCR (excluding own funds from other financial sector and from the undertakings included via D&A)

Total-eligible own funds to meet the minimum consolidated group SCR

Consolidated Group SCR**Minimum consolidated Group SCR****Ratio of Eligible own funds to the consolidated Group SCR (excluding other financial sectors and the undertakings included via D&A)**

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
R0290	41 508 317 233	28 463 666 252	1 661 646 126	11 383 004 855	0
R0300	.			.	
R0310	10 826 951 252			10 826 951 252	
R0320	.			.	.
R0330	.			.	.
R0340	.			.	
R0350	.			.	.
R0360	.			.	
R0370	.			.	.
R0380	.			.	.
R0390	.			.	.
R0400	10 826 951 252			10 826 951 252	.
R0410	2 347 040 024	2 347 040 024	0	0	
R0420	.	.	.	.	.
R0430	.	.	.	.	
R0440	2 347 040 024	2 347 040 024	0	0	.
R0450	.	.	.	.	.
R0460	.	.	.	.	.
R0520	52 335 268 484	28 463 666 252	1 661 646 126	22 209 956 106	0,00
R0530	41 508 317 233	28 463 666 252	1 661 646 126	11 383 004 855	
R0560	36 431 982 228	28 463 666 252	1 661 646 126	6 306 669 850	0,00
R0570	31 286 168 762	28 463 666 252	1 661 646 126	1 160 856 384	
R0590	13 543 174 531				
R0610	5 804 281 919				
R0630	.				

Ratio of Eligible own funds to Minimum Consolidated Group SCR

Total eligible own funds to meet the group SCR (including own funds from other financial sector and from the undertakings included via D&A)

SCR for entities included with D&A method

Group SCR

Ratio of Eligible own funds to group SCR including other financial sectors and the undertakings included via D&A

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
R0650	5,39				
R0660	38 779 022 253	30 810 706 276	1 661 646 126	6 306 669 850	0
R0670	.				
R0680	13 543 174 531				
R0690	2,86				

Reconciliation reserve

Excess of assets over liabilities

Own shares (held directly and indirectly)

Foreseeable dividends, distributions and charges

Other basic own fund items

Adjustment for restricted own fund items in respect of matching adjustment portfolios and ring fenced funds

Other non available own funds

Reconciliation reserve**Expected profits**

Expected profits included in future premiums (EPIFP) - Life business

Expected profits included in future premiums (EPIFP) - Non- life business

Total Expected profits included in future premiums (EPIFP)

	C0060	
R0700	35 877 186 776	
R0710	.	
R0720	.	
R0730	20 518 094 059	
R0740	0	
R0750	.	
R0760	15 359 092 717	
R0770	12 686 068 889	
R0780	37 812 748	
R0790	12 723 881 637	

S.32.01.04
Undertakings in the scope of the group

Identification code	Country	Legal Name of the undertaking	Type of undertaking	Legal form	Category (mutual/non mutual)	Supervisory Authority	Ranking criteria (in the group currency)							
							Total Balance Sheet (for EEA (re)insurance undertakings)	Total Balance Sheet (for other regulated undertakings)	Total Balance Sheet (non-regulated undertakings)	Written premiums net of reinsurance ceded under IFRS or local GAAP for insurance undertakings	Turn over defined as the gross revenue under IFRS or local GAAP for other types of undertakings or insurance holding companies	Underwriting performance	Investment performance	Total performance
C0020	C0010	C0040	C0050	C0060	C0070	C0080	C0090	C0100	C0110	C0120	C0130	C0140	C0150	C0160
SC/938708606	NO	Kommunal Landspensjonskasse	Life undertakings	GS	Mutual	Finanstilsynet	564 981 836 397	.	.	38 727 405 944	0	1 278 406 460	8 492 005 491	1 779 767 696
SC/990329389	NO	KLP Bedriftspensjon AS	Life undertakings	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	5 613 824 148	.	.	1 041 317 755	0	5 089 617	-84 756 803	-21 113 705
SC/970896856	NO	KLP Skadeforsikring AS	Non-Life undertakings	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	4 253 747 511	.	.	1 302 945 448	0	0	0	-42 672 762
SC/993749532	NO	KLP Banken AS	Credit institutions, investment firms and financial institutions	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	.	37 093 190 567	.	.	308 804 514	.	0	62 151 743
SC/968437666	NO	KLP Kapitalforvaltning AS	Credit institutions, investment firms and financial institutions	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	.	431 462 340	.	.	477 753 367	0	0	13 896 736

Identification code	Country	Legal Name of the undertaking	Accounting standard	Criteria of influence						Inclusion in the scope of Group supervision		Group solvency calculation
				% capital share	% used for the establishment of consolidated accounts	% voting rights	Other criteria	Level of influence	Proportional share used for group solvency calculation	[YES/NO]	Date of decision if art. 214 is applied	Method used and under method 1, treatment of the undertaking
C0020	C0010	C0040	C0170	C0180	C0190	C0200	C0210	C0220	C0230	C0240	C0250	C0260
SC/970896856	NO	Kommunal Landspensjonskasse	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Dominant	100,0000%	Included into scope of group supervision	2000-01-22	Method 1: Full consolidation
SC/938708606	NO	KLP Bedriftspensjon AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Full consolidation
SC/990329389	NO	KLP Skadeforsikring AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Full consolidation
SC/993749532	NO	KLP Banken AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Sectoral rules
SC/968437666	NO	KLP Kapitalforvaltning AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Sectoral rules